

Чернігівська державна обласна універсальна наукова
бібліотека ім. В.Г. Короленка
Чернігівське відділення Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України
Чернігівська обласна організація Всеукраїнської спілки
краєзнавців

*Серія “Історики та
краєзнавці Чернігівщини”
Вип.2*

**ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ
РУСОВ
(1847 – 1915)
(Біобібліографічний покажчик)**

ББК 91.9:63
Р 88

Олександр Олександрович Русов: (Біобібліогр. покажч.) /Скл. і вступ. стаття О.Я.Рахна; Наук. ред. О.Б.Коваленко; Відп. за вип. П.В.Грищенко. – Чернігів, 2004.- 116 с. – (“Історики та краєзнавці Чернігівщини”; Вип.2).

**Редакційна колегія серії
“Історики та краєзнавці Чернігівщини”**
О.Б.Коваленко (голова), П.В.Грищенко (заступник голови),
І.Я.Каганова (відповідальний секретар), С.Л.Лаєвський,
Д.М.Никоненко, Л.В.Студьонова

Скл.: О.Я.Рахно
Наук. ред.: О.Б.Коваленко
Ред.: І.Я.Каганова, Л.В.Студьонова
Відп. за вип.: П.В.Грищенко
Комп’ютерний набір: О.Малій
Ризограф Чернігівської ОУНБ ім.В.Г.Короленка
Тираж 200

ОЛЕКСАНДР РУСОВ: ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ

Громадський діяч і вчений Олександр Олександрович Русов (1847-1915) – постать загальноукраїнського масштабу. Філолог та історик, етнограф і фольклорист, він був також одним з фундаторів української статистичної науки. Крім того, він входив до складу редакційних колегій багатьох газет та журналів, відгукувався на злободенні питання тогочасного життя публіцистичними статтями. Втім, його біографія, наукова та громадсько-політична діяльність, багату спадщина залишаються маловідомими широкому загалу науковців і шанувальників старовини.

О.Русов народився 7(20) лютого 1847 р. у Києві, ставши четвертою дитиною в родині молодшого ординатора Київського військового шпиталю Олександра Захаровича та Олени Антонівни Русових. Батько О.Русова, росіянин за національністю, був вихідцем із Костроми, служив військовим лікарем на Кавказі, де і побрався з Оленою фон-Фогель. У 1839 р. він був поранений і через деякий час призначений лікарем у Київський військовий шпиталь, де і служив до останніх днів свого життя.

Дитячі роки О.Русова були далеко не безхмарними. 22 жовтня 1853 р. у 44-річному віці помер батько, який заразився холерою від своїх пацієнтів. Він дослужився до чину колезького асесора і отримав особисте дворянство, але діти його дворянськими пільгами користуватися не могли і мали статус “обер-офіцерських дітей”, який, проте, відкривав шлях до здобуття освіти, звільняв від рекрутської повинності й подушного окладу та оберігав від тілесних покарань. Рання скрута наклала свій відбиток на увесь подальший спосіб життя О.Русова – скромного і невибагливого - й змусила його власними зусиллями добиватися певного становища у суспільстві.

У 1856 році дев'ятирічного О.Русова було зараховано до першого класу 2-ї Київської гімназії, курс навчання в якій він закінчив 1864 р. із срібною медаллю. Того ж таки року він вступив на історико-філологічний факультет університету Св. Володимира. Як одного з кращих студентів його невдовзі було звільнено від плати за навчання, а згодом призначено стипендію Св.Кирила і Мефодія за успіхи у вивченні слов'янської філології.

1 червня 1868 р. О.Русов завершив навчання в університеті й отримав звання дійсного студента. Для здобуття ступеня кандидата він підготував наукову розвідку на тему “Епоха составления славянских азбуки и первоначального перевода Св. Писания на славянский язык”. Згідно подання історико-філологічного факультету Рада університету 18 жовтня 1868 р. затвердила О.Русова в ступені кандидата історико-філологічного факультету по слов'яно-руському відділенню. Його вабила наукова діяльність в галузі слов'янознавства, але залишитись працювати в університеті не поталанило.

4 липня 1868 р. О.Русов звернувся до попечителя Київського навчального округу П.Антоновича з проханням призначити його на посаду вчителя гімназії чи прогімназії у Києві або Кременчузі. О.Русов витримав випробування, після чого 19 листопада його було призначено виконуючим обов'язки вчителя латинської мови Златопольської класичної прогімназії на Чигиринщині. За неповний рік роботи тут він зарекомендував себе з найкращого боку, і 26 червня 1869 р. П.Антонович затвердив його на посаді вчителя.

На прохання О.Русова у вересні 1869 р. попечитель перемістив його вчителем латинської та грецької мов у Києво-Подільську прогімназію, де він працював до квітня 1872 р. Ділові якості молодого вчителя помітило керівництво прогімназії, і його було обрано на посаду секретаря педагогічної ради. Водночас на громадських засадах йому доручили завідування учнівською бібліотекою. Як перспективного педагога, влітку 1871 р. керівництво навчального округу відрядило О.Русова до Австро-Угорщини та Німеччини для ознайомлення з постановкою викладання у тамтешніх гімназіях.

Повернувшись до Києва, О.Русов здійснив ще один крок на шляху до наукової кар'єри – здобув звання приват-доцента. Він успішно захистив дисертацію з російської мови та слов'янських говірок у Київській духовній академії. 19 листопада 1871 р. Рада Академії схвалила його програму лекцій загального курсу слов'янознавства. А 24 листопада митрополит Київський Арсеній затвердив О.Русова в званні приват-доцента Академії й допустив до читання лекцій. Цей курс він викладав у Академії до початку 1874 р.

Тим часом відкрилася вакансія в 1-й Київській гімназії, і 25 квітня 1872 р. попечитель навчального округу перемістив сюди О.Русова на посаду вчителя грецької мови. Працюючи тут, О.Русов зарекомендував себе як освічений, ініціативний педагог. 18 серпня 1873 р. його обрали секретарем педагогічної ради гімназії, а керівництво навчального округу невдовзі знову дозволило педагогу закордонне відрядження, і під час літніх канікул 1873 р. він вирушив до Австро-Угорщини. Указом Сенату від 31 жовтня 1873 р. О.Русова було затверджено в чині колезького асесора зі старшинством з 19 листопада 1868 р. (VIII клас). Це підвищувало його соціальний статус, надавало особисте дворянство. Як вчитель, він мав незаперечний авторитет серед гімназистів, вражаючи їх своїми високими людськими якостями, енциклопедичними знаннями та феноменальною пам'яттю.

Проте вчительська кар'єра О.Русова тривала недовго, головним чином через незгоди з гімназичним начальством. 28 січня 1874 року його було звільнено з посади вчителя за власним бажанням. З причин, які не залежали від О.Русова, більше до вчительської роботи він не повертався.

На київський період життя припадає й становлення О.Русова як громадського діяча. У 1870 р. він став членом, а незабаром і одним з керівників Київської Старої громади. Під впливом громадівців сформувались

суспільно-політичні та наукові погляди О.Русова. Він став речником ідей федералізму М. Драгоманова. Працюючи у громаді, О.Русов багато зробив для розвитку науки й культури України. Вагомим є його внесок у встановлення зв'язків з галицькими українцями влітку 1871 р., що поклато початок співпраці західноукраїнських діячів з наддніпрянськими і сприяло консолідації українського національно-визвольного руху. Він був одним з ініціаторів створення та керівників Південно-Західного відділу Російського географічного товариства. Завдяки діловим якостям виконуючого обов'язки секретаря О.Русова Відділ став центром української науки і встановив зв'язки з багатьма слов'янськими науковими центрами. До того ж, він став визнаним фахівцем-етнографом. За реферат “Остап Вересай, один из последних кобзарей малорусских” О.Русов був нагороджений Російським географічним товариством великою срібною медаллю. У 1872-1874 рр. О.Русов разом з М.Лисенком, М.Старицьким та П.Чубинським відіграв певну роль у відродженні українського театру.

Продовжуючи займатися слов'янознавством, він переїхав до Петербурга, де протягом 1874 – травня 1875 рр. плідно працював в Імператорській публічній бібліотеці, підтримував постійні зв'язки з українськими діячами столиці Російської імперії, з Київською громадою та Південно-Західним відділом Російського географічного товариства. Невдовзі до Петербурга переїхала і його наречена Софія Ліндфорс, де 30 серпня 1874 р. вони обвінчалися в церкві Св. Симеона.

Тим часом у Києві були завершені роботи по підготовці до друку повного зібрання творів Т.Шевченка. Ще 24 жовтня 1873 р. О.Русов на прохання П.Чубинського привіз до Києва з с. Кирилівки на Звенигородщині спадкоємців поета, у яких громадівці за 5000 крб. викупили право на видання усіх його творів. О.Русову довелося здійснити їх перше повне видання. За дорученням Київської громади навесні 1875 р. він разом з дружиною виїхав до Праги, де упродовж 1875-1876 рр. видав “Кобзар” і 5000 примірників 1-го тому з дозволенними цензурою творами переправив у Російську імперію. 2-й том з нецензурованими творами поширювався за кордоном і частково в Росії нелегальним шляхом. У Празі він написав підручник “Граматика української мови”, але через цензурні утиски ця праця так і не вийшла друком. Водночас молодий вчений підвищував свій науковий рівень. Він відвідував лекції у Празькому університеті, наполегливо працював у бібліотеках.

На початку літа 1876 р. О.Русов повернувся до Києва, де планував продовжити наукову роботу і захистити магістерську дисертацію, присвячену герою чеського національно-визвольного руху Янові Жижці. Проте умови, які склалися після появи антиукраїнського Емського акта, підписаного Олександром II 18 травня 1876 р., цьому не сприяли. Почалися репресії щодо діячів українського руху, і О.Русов залишив Київ.

За таких умов центральне місце в діяльності О.Русова, починаючи з другої половини 70-х років XIX ст. і до кінця життя, зайняла статистична діяльність. 5 липня 1876 р. Чернігівська губернська земська управа затвердила його на посаді статистика у щойно створеному статистичному відділі. Тут, на Чернігівщині упродовж 1876-1879 рр. тривали перші значні статистичні дослідження О.Русова, відбулось становлення його як статистика. Він розробив і запровадив разом з П.Червинським і В.Варзаром так званий “чернігівський тип” земських статистичних досліджень, принципово відмінний від поширеного тоді “московського типу”. Вже перші статистичні праці засвідчили характерну рису дослідницької роботи О.Русова – історизм. Історичним підходом до явищ економічного життя він значно підняв рівень вітчизняної статистики. Не полишав дослідник займатися збиранням фольклору, матеріалів для Словника української мови.

О.Русов був причетним до земського руху, спрямованого на демократизацію суспільно-політичного ладу в Російській імперії шляхом реформ. У 1876-1879 рр. він разом з чернігівськими земськими гласними О.Ліндфорсом, М.Константиновичем, І.Петрункевичем, В.Савичем боровся за збереження самоврядування і розширення прав земств, впровадження конституційного ладу в Росії, виступав проти адміністративної сваволі. Він був членом-співзасновником Чернігівської громадської бібліотеки, установчі збори якої відбулися 15 березня 1877 р. Діяльність “неблагонадійних” статистиків неабияк занепокоїла губернську адміністрацію. Відтак, доля статистичного відділення була вирішена дуже швидко. 18 січня 1878 р. супротивники статистичних робіт у Чернігівському губернському земстві змогли нарешті об'єднати свої зусилля і після тривалих дискусій більшістю голосів провели рішення про закриття статистичного відділення.

Залишившись без заробітку, О.Русов під впливом народницьких ідей придбав невеличкий хутір (12 десятин) біля с. Шаповалівки Борзнянського повіту Чернігівської губернії, де мав намір разом із родиною зайнятися сільським господарством. Зазначимо, що ставлення О.Русова до народництва було неоднозначним. Він не був революціонером і негативно ставився до “радикалів”, але щиро прагнув розділити труднощі народу і допомогти йому. Разом з тим, за свідченням жандармських документів, він надавав допомогу народникам. Зокрема, на його хуторі в 1878-1879 рр. знайшли притулок і проводили агітацію серед селян народники М.Маковеев, М.Ланганс та Л.Жебуньов.

Однак, вже через декілька місяців селянського життя О.Русов змушений був зробити такий запис у щоденнику: “Ось уже скоро 5 місяців, як я з Колею [Маковеевим] сипали тут гроші для того, щоб облаштувати будинок; як ми копали город, з якого нічого не вийшло, як косили й губили сіно, як взяли нарешті жати і переконалися, що нам дворянськими двома парами рук не впоратися с 12-ма десятинами землі”.

Тим часом родинні заощадження вичерпались, і перед О.Русовим постала цілком реальна проблема, як прогодувати сім'ю. Вирішилась вона несподівано: О.Русов отримав пропозицію від Ніжинського повітового земства здійснити статистичне обстеження повіту. Протягом листопада 1878 – грудня 1879 рр. він працював на статистичній ниві, потім систематизував і видавав матеріали в Києві. За працю “Нежинский уезд. Статистико-экономическое описание уезда” Російське географічне товариство нагородило автора золотою медаллю. У

травні 1880 р. він отримав запрошення від Московського археологічного товариства взяти участь в археологічних розкопках на Кавказі. Відгукнувшись на пропозицію, він червень–листопад 1880 р. провів у Південному Дагестані.

У грудні 1880 р. О.Русов повернувся до Києва з твердим наміром знайти постійну роботу і звернувся до керівництва Київського навчального округу з клопотанням про призначення його на посаду гімназійного вчителя. Однак через його політичну неблагонадійність у проханні було відмовлено. Громадівці знайшли для нього іншу посаду – редактора спільного органа ліберальних земців та українофілів київської газети “Труд”. Нею О.Русов опікувався з лютого 1881 р. до закриття часопису влітку 1882 р.

З серпня 1882 р. до травня 1889 р. О.Русов керував статистичними дослідженнями в Херсонській губернії, де він фактично започаткував земську статистичну службу. Результатом його роботи стало статистичне обстеження усіх повітів губернії, узагальнення і видання шести томів матеріалів. До того ж, він створив “південну” школу земських статистиків, яка продовжила його дослідження. Поряд із глибоким студіюванням економічного життя вона передбачала вивчення історії, побуту та етнографічних особливостей населення. Водночас він займався українофільською діяльністю: в Одесі, Єлисаветграді, Херсоні О.Русов належав до керівництва місцевих українських громад, вів значну культурницьку роботу. Зокрема, у квітні 1883 р. в Одесі видав “Каталог систематического чтения”, до якого були включені російські й українські книжки, покликані сприяти самоосвіті молоді. Перебуваючи разом з О.Михалевичем у складі керівництва Єлисаветградської громади (травень 1883 - січень 1885 рр.), О.Русов перекладав українською мовою розділ з політекономії “Земля”, мав намір видати дитячий “Кобзар” Т.Шевченка. Херсонський гурток О.Русова (1885-1889 рр.) видав “Збірник драматичних творів Івана Карпенка-Карого” та літературний збірник “Степ”. Під впливом О.Русова розвинувся талант драматурга І.Карпенка-Карого, письменника Д.Марковича, поетеси Л.Василевської (Дніпрові Чайки). “Економізм херсонських статистиків на чолі з О.О. Русовим повернув українську літературу на шлях соціальних і правових проблем”, – констатував О.Рябінін-Склярєвський. За українофільську діяльність О.Русов неодноразово потрапляв під слідство і врешті-решт у червні 1889 р. разом з дружиною був висланий за межі Херсонської губернії.

З липня 1889 – до травня 1894 рр. (з перервою) він перебував у Харкові: готував історичний нарис з нагоди 25-річної діяльності Харківського земства, а потім з березня 1892 р. до травня 1893 р. працював статистиком при міській управі. Тут головним досягненням О.Русова було проведення перепису нерухомого майна міста в 1892 р. Він активізував діяльність Харківського історико-філологічного товариства та місцевої Громади, працював у Харківській громадській бібліотеці. І тут його статистична діяльність обірвалась не з власної волі. Після арешту 1 травня 1893 р. за приналежність до “злочинного українофільського гуртка” та зберігання нелегальної літератури вже 7 травня постановою харківського міського голови він був усунутий з посади. Звільнений з-під варті 8 червня 1893 р. під особливий нагляд поліції, О.Русов знову мав намір улаштуватися статистиком Полтавського земства, але йому, як “політично неблагонадійному”, було відмовлено.

Незабаром його друзі в Чернігівському земстві переконали місцевого губернатора Є.Андрієвського дозволити статистику працювати в місцевій земській управі. О.Русов отримав офіційне запрошення від голови губернської земської управи від 23 квітня 1894 р. У ньому зазначалося, що управа з дозволу Департаменту поліції може призначити його на посаду статистика, “але лише за вільним наймом і не пов’язану з роз’їздами по губернії”.

Під час другого перебування на Чернігівщині (1894-1899 рр.) дослідник здійснив узагальнення зібраних земськими статистиками у 70-х – 80-х рр. XIX ст. матеріалів по п’ятнадцяти повітах губернії у фундаментальній двотомній праці “Описание Черниговской губернии” (1898-1899). Разом з тим, він розробив проекти запровадження загальної початкової освіти в губернії, активно працював у Чернігівській губернській архівній комісії, українській Громаді, місцевій громадській бібліотеці та аматорському музично-драматичному гуртку. Як губернський гласний (1898-1901 рр.) О.Русов домагався запровадження у школах викладання рідної мови.

губернський гласний (1898-1901 рр.) О.Русов домагався запровадження у школах викладання рідної мови.

Завершивши основні статистичні дослідження на Чернігівщині, дослідник виїхав до Полтави, де мав намір керувати статистичними роботами губернського земства. Полтавський губернатор довго не давав дозволу на заняття посади О.Русовим. Тому статистик у червні 1899 р. опинився на Волзі й усе літо провів у статистичних обстеженнях Новгородської, Ярославської, Костромської та Володимирської губерній. Лише 18 листопада 1899 р. Полтавська губернська управа, отримавши дозвіл губернатора, офіційно запросила О.Русова виконувати обов’язки завідувача статистично-економічного бюро. Найбільшим досягненням О.Русова на Полтавщині стало проведення в другій половині 1900 р. фронтального перепису нерухомого майна у межах усієї губернії. Однак, створити узагальнюючу працю, про що він мріяв, О.Русову так і не довелося. У зв’язку з селянськими заворушеннями навесні 1902 р. за наказом міністра внутрішніх справ В.Плеве 17 квітня його було звільнено з посади із заборонаю проживати в Україні.

17 травня 1902 р. на пропозицію колеги по чернігівському земству О.Шликевича правління петербурзької страхової компанії “Надежда” запросило О.Русова на посаду завідувача статистичного відділу. Щоб отримати дозвіл на проживання в Петербурзі, О.Русову довелося їхати в столицю на прийом до В.Плеве. Міністр був небагатослівним: “Мені давно відома ваша шкідлива діяльність у Полтавській губернії і на Півдні. Тому дозволяю вам жити тільки в Петербурзі. Закордонну відпустку дозволяю”. Після двомісячного відпочинку в Європі О.Русов переїхав до Петербурга.

У Петербурзі (вересень 1902 – вересень 1908 рр.) він очолював статистичний відділ страхової компанії “Наdejда”. Плідно працював у статистичній, селянській та бібліотечній комісіях Вільного економічного товариства. О.Русов активізував роботу української Громади, працював у Товаристві імені Т.Г.Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, які навчалися у вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга, та Благодійному товаристві видання загальнокорисних і дешевих книг. За клопотанням Благодійного товариства (грудень 1904 р.) Російська академія наук дійшла висновку про необхідність ліквідації урядових обмежень щодо української мови. До того ж, комісія на чолі з академіками Ф.Коршем та О.Шахматовим, до складу якої входив і О.Русов, здійснила переклад Євангелія українською мовою, виданий у 1906-1911 рр. У квітні 1905 р. О.Русов очолив Благодійне товариство і керував ним до осені 1908 р. При ньому товариство зросло кількісно, розширило та урізноманітнювало видавничу діяльність. О.Русов входив також до редколегії першого повного видання творів Т.Шевченка в Росії.

За умов російської революції 1905-1907 рр. О.Русов проявив себе як талановитий політичний діяч. Він представляв українські інтереси на зібраннях ліберальних земців, підготував доповідь “Народо-союзное начало в государственном строе и при выборах депутатов в представительные учреждения” (СПб., 1905). У ній були викладені засади, на яких, на думку О.Русова, мала будуватися нова федеративна Російська держава. Разом з мовознавцем і політичним діячем І.Бодуеном де Куртене він провів роботу зі скликання та проведення з’їзду представників народів імперії, що прагнули автономії. З’їзд, що відбувся 19-21 листопада 1905 р. в Петербурзі за участю 115 представників від 12 народів, ухвалив резолюцію про необхідність спільної боротьби за демократизацію Росії, її федеративну перебудову та заснував спілку “автономістів-федералістів”. О.Русов за дорученням парламентської групи автономістів І Державної Думи разом з іншими діячами готував проект закону “Про мови”.

Він реально впливав на діяльність української громади Петербурга та українських фракцій у І і ІІ Державних Думах, спрямовуючи їх на боротьбу за перебудову Російської імперії на федеративних засадах та здобуття Україною автономії. О.Русов створив Український політичний клуб, брав участь у заснуванні журналу “Украинский Вестник”, а згодом газети “Рідна справа – Вісти з Думи”. Він був причетним до створення Декларації про автономію України, над якою працював М.Грушевський. Найвищим його досягненням була розробка Проекту державного устрою України у федеративній Російській державі.

На початку 1908 р. через фінансову скруту компанія “Наdejда” почала скорочувати штати і невдовзі припинила своє існування. О.Русов мав можливість посісти посаду статистика в Петербурзі, однак дозволу на це так і не одержав. Тим часом, директор щойно створеного Київського комерційного інституту М.Довнар-Запольський запропонував О.Русову посаду викладача статистики, на що той відповів згодою. 26 вересня 1908 р. його було обрано членом Ради і Навчального комітету. Директор інституту неодноразово звертався до Міністерства з проханням допустити викладача статистики О.Русова до виконання обов’язків штатного екстраординарного професора кафедри статистики та економічної географії, але всі клопотання було відхилено. Відтак до кінця свого життя О.Русов працював у Комерційному інституті як позаштатний викладач. Він поєднував викладацькі обов’язки з редагуванням журналу “Известия Киевского Коммерческого Института” та різнобічною громадською діяльністю. За умов урядової реакції О.Русов був одним з ініціаторів створення Товариства українських поступовців – надпартійної організації, яка виникла навесні 1908 р. і фактично очолювала український поміркований політичний рух до Української революції 1917 р.

Величезне навантаження, з яким постійно працював О.Русов, непомітно, але неухильно погіршувало стан його здоров’я. З кожним роком він почувався дедалі гірше. У червні–серпні 1910 р. лікувався на курорті Бад-Наугейм у Німеччині. Лікування дало тимчасове покращення стану здоров’я. Але 8 квітня 1915 р. він знову захворів і вже не міг ходити на заняття чи приймати іспити. Перебуваючи у Вінниці, 11 червня 1915 р. він, зокрема, писав П.Стебницькому: “Ви думаете, що я такой же, яким був у Петрогороді, коли я і до обід і після обід у “Надежді” працював, да ще зверх того сочиняв чи для з’їзда представників промислу й торгівлі, чи для нашого товариства кривного та сердешного про Поля та Джона Юза! А Ви ж знаете, що є часи, є й часища: то такі часи були, що я граючись було побіжу і на Васильєвський, і на Петрогородську сторону; а тепер міні не то що на 3-й поверх забратися, де бібліотека Інститутська, а й тут сидючи по садку пройтись не можна, бо *asthma cordiale* почнеться!”.

У зв’язку з німецько-австрійським наступом 1915 р. у Києві було оголошено евакуацію. Комерційний інститут на початку жовтня переїхав до Саратова. 67-річний О.Русов не міг залишити своїх колег у важкі часи. Колишній його студент М.Добриловський, що застав свого вчителя перед від’їздом з Києва під час вантаження на вози майна статистичного кабінету, писав: “Багато літ минуло від того часу, а мені все згадується старий мій учитель, як він із скарбами свого кабінету і з тугою в очах перед обличчям війни, яку так ненавидів, навіки покидав Київ і свою адаптовану батьківщину – Україну”.

Ранком 5 жовтня потяг привіз його разом з дружиною, сином Юрієм та онукою Олею (дочкою померлого Михайла Русова) в Саратов. Їх розмістили разом з родинами кількох професорів у центрі міста у брудному і смердючому готелі. За таких умов хворий міг дихати тільки киснем. В останній день перед смертю О.Русов наспівував: “*Au retour du printemps je me mis a chanter comme on chante a vingtans...*” [франц.: “С возвращением весны я принялся петь так, как поют в двадцать лет”], – згадував Ю.Русов. Вночі з 7 на 8 жовтня він помер від чергового нападу астми. Щоб врятувати хворого, студенти намагались знайти апарат з киснем у місцевих лікарнях, але не змогли. Помер він далеко від батьківщини, але заповідав бути похованим у Києві. У листі Б.Грінченку з Петербурга від 9 вересня 1906 р. О.Русов писав: “Хочется мені у Київ – що й казати ! Там

вмирати, – знаєш, що тебе не у калюжу покладуть, як тут я вмиравших товаришів по службі вже ховав у грязюці, а – у алюмінієвий рідний льос на Байковому”. Його заповіт було виконано.

Київський комерційний інститут з розумінням поставився до трагедії родини Русових. Попечительська Рада інституту вже на засіданні 18 жовтня 1915 р. обговорювала питання про допомогу сім’ї покійного викладача О.Русова. Згідно з протоколом засідання Ради, було ухвалено рішення видати з коштів інституту сім’ї покійного допомогу – 2000 крб. і “з вдячністю прийняти пожертви з тією ж метою у розмірі 1000 крб., по 500 крб. кожного, від Л.І.Бродського та С.С.Могилевцева” та клопотатися перед Міністерством торгівлі й промисловості про надання “одноразової допомоги на користь сім’ї О.О.Русова”.

Усі витрати на похорон Комерційний інститут узяв на себе. Тіло небіжчика потягом було привезено до Києва і доставлено у Володимирський собор. Заупокійна обідня в соборі відбулася 15 жовтня. Поховали О.Русова на старому Байковому кладовищі неподалік від могили його батька та сестри Катерини Лисициної. На гранітному пам’ятнику, крім звичайного напису й портрета Олександра Олександровича, був викарбований рядок з “Кобзаря” Т.Шевченка:

“Раз добром нагріте серце
Ввік не прохолоне”.

На жаль, до сьогодні пам’ятник не зберігся.

Головний підсумок життя О.Русова полягає в тому, що науковою та громадсько-політичною діяльністю він сприяв обґрунтуванню права українського народу на існування, його споконвічних прагнень до незалежного, вільного життя. О.Русов пройшов разом з українським національно-визвольним рухом складний і тривалий шлях від так званого культурництва до створення українських політичних партій, був одним із тих, хто готував підвалини для українських визвольних змагань 1917-1920 рр.

О.Русов - видатний історик та краєзнавець Чернігівщини. Понад 50 його праць присвячено минувшині й актуальним проблемам життя регіону.

Заслуговує на увагу етнографічний доробок вченого. Так, він одним з перших почав вивчати життя і творчість нашого земляка - кобзаря Остапа Вересая. Перебуваючи на Чернігівщині у 1876-1879 рр., він продовжував студіювати місцевий фольклор. “Лише тільки-но де почує, бувало, уривок народної пісні (іноді вона виривалася з відкритих вікон хати під час опитування), - писав про О.Русова Л.Жебуньов, - відразу ж на клаптику паперу з’являлися ноти пісні”. Він провів етнографічні розвідки у Чернігівському, Борзнянському і Ніжинському повітах, про які розповів у листах до відомого українського філолога О.Потебні. У них, зокрема, відзначені цікаві закономірності розселення людності: “На подробной почвенной карте можно с довольно большою уверенностью сказать, что там, где чернозем, там и малорусские отличия более часты, а на худших же землях поселились малоруссы с северским типом, более близким к великороссам и белоруссам”. Фольклорні студії вченого знайшли відображення у збірнику “Живі струни”, опублікованому Б. Грінченком у Чернігові 1895р. До нього увійшли 128 різножанрових народних пісень від щедрівок (“Ой славен, славен, пане господарю”) до історичних (“Ой за гаєм, гаєм зелененьким, ой там грає козак Нечай”), зібраних у різних куточках України і, зокрема, на Чернігівщині.

Низку праць О.Русов присвятив історії Чернігівщини. Так, знайдені і опубліковані ним “Документы, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей” мають безпосереднє відношення до південної Чернігівщини. Серед 11 джерел - універсали гетьманів І.Мазепи, І.Скоропадського, духівниці, купчі, що характеризують життя цих впливових обителів у XVII-XVIII ст. Впродовж перебування в Чернігові у 1894-1899 рр. О.Русов брав безпосередню участь у роботі Чернігівської губернської вченої архівної комісії, створеної в листопаді 1896 р. На сторінках її “Трудов” побачила світ праця О.Русова “Изменения в сословном составе жителей Черниговской губернии во второй половине XVIII века”. Вона містить цікаві відомості, запозичені з топографічних описів Київського, Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництв 80-х рр. XVIII ст., і дозволяє простежити еволюцію соціальної структури населення на території колишньої Гетьманщини. О.Русов також вивчав історію с. Олешні Городнянського повіту та навколишніх сіл, що були родинним маєтком його дружини С.Русової, звертаючись за необхідними матеріалами до відомого історика О.Лазаревського. Спеціальні студії О.Русов присвятив переселенському рухові чернігівських селян на початку XX ст.

О.Русову належать понад 25 ґрунтовних статистичних праць, побудованих на матеріалах Чернігівщини. У другій половині 70-х рр. XIX ст. він всебічно дослідив Довжицьку волость Чернігівського повіту, а разом з В.Варзаром і П.Червінським - Чернігівський і Борзнянський повіти губернії. Вже перші статистичні студії О.Русова засвідчили характерну рису його дослідницької методики - історизм. Видана 1880 р. у Києві праця О.Русова “Нежинский уезд. Статистико-экономическое описание” була відзначена Російським географічним товариством золотою медаллю.

Наприкінці 90-х рр. XIX ст. дослідник створив двотомне “Описание Черниговской губернии” (Чернігів, 1898-1899), відзначене премією Харківського університету. На підставі матеріалів, зібраних чернігівськими земськими статистиками упродовж 70-80-х рр. XIX ст., О.Русов з’ясував соціально-економічне становище краю протягом другої половини XIX ст. Не залишилась поза увагою вченого й історія краю від давньоруської доби до

кінця XIX ст. Слід погодитися з думкою історика П.Федоренка про те, що “книжка Русова є найкраща наукова робота, що її написано про Чернігівщину”. Додамо тільки, що ця праця О.Русова не втратила свого наукового значення і сьогодні.

Заслужують на увагу й інші статистичні праці О.Русова. Одна з них була присвячена Воздвиженському ярмарку в Чернігові (вересень 1894 р.) й містить унікальні дані про кількість продавців, асортимент товарів, ціни, а також обсяги реалізації продукції. На пропозицію Чернігівського повітового земства протягом липня 1898 р. статистик здійснив оціночний перепис Чернігова. Опубліковані ним результати містять цікаву інформацію про кількість земельних ділянок у місті, їх приналежність приватним власникам, про житлові та торгові приміщення. Дослідник здійснив аналіз житлового господарства Чернігова у порівнянні з даними ревізії 1763-1765 рр. Злободенним проблемам у житті Чернігівщини присвячені близько 10 його доповідей, підготовлених за дорученням губернської земської управи.

Протягом 1897-1899 рр. О.Русов на громадських засадах працював у складі комісії, що вивчала стан освіти в губернії. За її дорученням він підготував розрахунки щодо запровадження в губернії загальної початкової освіти, які знайшли відображення у восьми його працях. Був він причетним і до написання нариса, присвяченого 20-річчю діяльності Чернігівської громадської бібліотеки, одним із засновників якої він по праву вважається. О.Русов також підготував ряд річних звітів бібліотеки.

Отже, О.Русов плідно вивчав етнографію і фольклор, історію та економіку Чернігівщини, що знайшло відображення у його багатогранній науковій спадщині.

Вивчення життя і творчості О.Русова розпочалося невдовзі після його смерті. Незважаючи на складні умови воєнного часу, в багатьох часописах з'явилися некрологи та статті, присвячені пам'яті видатного сина України. Певний поштовх поглибленому дослідженню діяльності О. Русова дало Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг, яке ухвалило видати спеціальний збірник для увічнення його пам'яті, але реалізувати цей задум не вдалося. Натомість у 1916 р. в “Українському науковому збірнику” була опублікована редакційна стаття “Пам'яті Олександра Русова”, в якій подано і стислу бібліографію українознавчих праць вченого. Редакція мала на меті опублікувати в наступних випусках збірника ряд статей, присвячених О.Русову, та подати повну бібліографію його наукових та літературних праць. На жаль, це не було здійснено.

Фактично ж першим, хто спробував з наукових позицій проаналізувати життєвий шлях та діяльність О.Русова, став його соратник В.Науменко – вчений, педагог і громадський діяч. У його статті “Александр Александрович Русов и его общественная и литературно-научная работа на Украине и для Украины”, опублікованій в “Украинской жизни” в 1916 р., вміщено бібліографію праць О.Русова, оприлюднених у “Киевской старине”. Незабаром колега О.Русова по викладацькій роботі у Києві Л.Яснопольський підготував “Биографическую заметку об А.А.Русове”, в якій подано перелік 36 його праць та спогадів про вченого. Найвищим досягненням довоєнної історіографії у вивченні спадщини О. Русова було видання у 1938 р. у Львові з ініціативи секретаря комісії економіки, статистики і соціології Наукового товариства ім. Шевченка І.Витановича п'ятого тому збірника цієї комісії “Студії із поля суспільних наук і статистики”, присвяченого О.Русову. Цінність збірника полягала в тому, що його готували як люди з найближчого оточення О.Русова, так і науковці. Завершує збірник складена В.Огоновським “Бібліографія писань О.Русова та про О.Русова”, в якій зафіксовано 100 праць О.Русова і 40 про О.Русова. До сьогодні вона залишалася найповнішою з опублікованих біобібліографій О. Русова.

Робота над підготовкою повної бібліографії праць О.Русова супроводжується значними труднощами. У багатьох випадках вчений не підписував публікації своїм ім'ям. У листі з Києва до Полтави статистику М.Кулябко-Корецькому від 1 січня 1892 р. О.Русов, зокрема, писав: “Я всегда смотрел на земские издания не как на личный труд, а как на труд всего Бюро; поэтому херсонцев я, напр[имер], убеждал даже фамилий авторов не выписывать в предисловиях, убеждая, что если бы писать всех, то нужно и регистраторов и счетчиков прописывать, а это очень длинно”. До того ж, він нерідко підписував свої статті псевдонімами, які також використовували інші письменники, і атрибуувати деякі його праці дуже складно. О.Тулуб у “Матеріалах до “Словника псевдонімів українських письменників” подав такі криптоніми та псевдоніми О.Русова: “Р-въ А.”, “О-ч О.”, “Дописуватель”, “Кирпатенко О.”, “Українець”, “Старий українець”. О. Дей у “Словнику українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.)” додає ще такі: “А.Р.”, “О.О.”, “В - а”, “Траб. Рус. Линд.”, “О-вич О.”, “Звісний старий”, “Бувший земець”, “Волоцого”, “Саша - Янгол”. Нами також виявлені інші варіанти підписів та криптоніми О. Русова: “О.Русов”, “С.Русов”, “А. -въ”, “Беззубенко”, “Д.Р.”. У листі до редактора журналу “Киевская старина” О.С.Лашкевича від 11 жовтня 1888 р. з Херсона, надіславши свій нарис “Осада и взятие Очакова (1788)”, О.Русов, зокрема, писав: “Но внимая ужасам, с которым произносится мое революционное имя, прошу Вас принять во внимание то, как ко мне относятся власти и если это может как-нибудь повредить журналу, то вычеркните это имя и со страниц обложки и под настоящей статьею поставьте не А.Русов, а только А.Р. Как лучше посоветует Вл.Бонифатиевич”. У листі до Є. Чикаленка 12 квітня 1910 р., надіславши статтю для газети “Рада”, О. Русов, зокрема писав: “Будь ласка, коли здатно для друку, передайте у “Раду” під іменем Беззубенка”.

Біобібліографічний покажчик “Олександр Олександрович Русов” продовжує серію “Історики і краєзнавці Чернігівщини”. Бібліографію творів О.Русова укладено за хронологічним принципом з наданням порядкового номеру кожній позиції. Усього у бібліографії представлено 246 позицій, з яких 212 переглянуто de visu, а 34 встановлено за іншими покажчиками та виданнями.

Астеріском [*] позначено праці, які не вдалося переглянути de visu.

В анотаціях наводиться додаткова інформація щодо окремих праць, а також авторства О.Русова.

Упорядник з вдячністю прийме уточнення та доповнення читачів, що дозволить доповнити бібліографію праць О.Русова і в такий спосіб гідно увічнити пам'ять про нього.

Біобібліографічний покажчик складається з таких розділів:

- ◆ Праці О.О.Русова.
- ◆ Опублікована епістолярія О.О.Русова.
- ◆ Неопубліковані праці О.О.Русова.
- ◆ Література про О.Русова.

У середині рубрик матеріал розташований за принципом прямої хронології. Добір літературних джерел завершено у липні 2004 р. Бібліографічний опис видань здійснено у відповідності до існуючих державних стандартів та згідно рекомендаціям ЦНБ ім. В.І. Вернадського по складанню та оформленню біобібліографічних покажчиків. Посібник супроводжується допоміжним довідковим апаратом, що складається з “Алфавітного покажчика праць О.Русова”, “Іменного покажчика”, “Географічного покажчика”.

Видання розраховано на науковців, викладачів та учителів, студентів, працівників бібліотек, музеїв та архівів, краєзнавців.

ПРАЦІ О. РУСОВА

1868

1. НЕДОСТАТОЧНЫЕ студенты в Киеве //Киевлянин.- 1868. – № 44. – 13 апр. – С.173; № 45. – 16 апр. – С. 176-177; № 46. – 18 апр. – С.181-182.

Підпис: Д.Р. Стаття підготовлена під керівництвом М.Драгоманова.

1872

2*. ДОПИСЬ с Киіва //Правда (Львів). – 1872.- С. 340-345.

Без підпису. Про вшанування пам'яті Б. Хмельницького у Київській гімназії.

1873

3. ПОЛОЖЕНИЕ о Юго-Западном отделе Императорского Русского Географического Общества, Высочайше утвержденное в 10-й день ноября 1872 года с выпискою соответствующих §§ из устава Императорского Русского Географического Общества, относящихся к юго-западному отделу. - К.: Университет. тип., 1873. – 7 с.

Підпис: За Правителя дел А. Русов.

4*. ОБЪЯВЛЕНИЕ от Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества о собирании предметов для этнографического музея отдела. – К., 1873. – 8 с.

Підпис: За Правителя дел А.Русов.

5. ПРОГРАММА для собирания этнографических и статистических данных, составленная Действительными членами Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества гг. Чубинским и Русовым. – К.: Тип. М.П.Фрица, [1873 г.]. – 4 с.

Підпис: За Правителя дел А. Русов.

6. ПРОГРАММА Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества для собирания сведений по этнографии. – К.: Тип. М.П. Фрица, 1873. - 77 с.

Підпис: За Правителя дел Отдела А.Русов.

7. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Юго-Западного отдела Императорского Русского географического общества //Киевлянин. – 1873. – № 73. – 21 июня. – С.1-2; № 74. – 23 июня. – С.1-2.

8. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества за первое полугодие его существования. – К.: Университет. тип., 1873. - 21 с.

Підпис: За Правителя дел Отдела А.Русов.

1874

9. ОСТАП Вересай, один из последних кобзарей малорусских //Записки Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества. – К., 1874. – Т.1. За 1873 год. – С. 309 -338.

10. ОСТАП Вересай, один из последних кобзарей малорусских //Кобзарь Остап Вересай, его музыка и исполняемые им народные песни. – К., 1874. – С. 1-31.

Рец.*: Ральсон – Atheneum (Лондон). – 1874. – 29.VIII;

Новейшие издания южнорусских песен //Пчела.– 1875.–№11.– С.137.

Библиографические записки на обертке //Русская старина. – 1875. – Т.12. – №5.

Rambaud A. Ukraine et ses chansons historiques //Revue des deux Mondes. – 1875. – 15 VI. – С.801-835.

1875

11*. ПИСЬМО в редакцию [журнала] “Неделя” //Неделя (СПб.). – 1875. – №25. – С.834.
Йдеться про портрет Т.Шевченка, що належав М.Вовчкові.

1876

12. РУССКИЕ тракты в конце XVII и начале XVIII веков и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия: Рефераты. С картами. – К.: Тип. М.П. Фрица, 1876.- 150 с. + Прил.

13. Ред.: ШЕВЧЕНКО Т.Г. Кобзарь з додатком споминок про Шевченка писателів Тургенева і Полонського. – Прага, 1876. – XXI, 414, 1 с.

14. Ред.: ШЕВЧЕНКО Т.Г. Кобзарь з додатком споминок про Шевченка Костомарова і Микешина. – Прага, 1876. – XXIII, 275 с.

1877

15. КАШОВКА: Стат.-эконом. описание деревни Кашовки Довжицкой вол. Черниг. уезда, сделанное на основании подворной описи этой деревни, чл. Отд. А.А.Русова //Тр. стат. отд. при Черниг. губ. зем. управе. – 1877. – Вып.1. – С.68-118.

16. ПРИМЕРЫ описания отдельных земледельческих хозяйств в поселениях Довжицкой волости, чл. Отд. А.А. Русова //Тр. стат. отд. при Черниг. губ. зем. управе. – 1877. – Вып.1. – С.119-148.

17. СТАТИСТИКО-экономическое описание Довжицкой волости Черниговского уезда, чл. Отд. А.А. Русова //Тр. стат. отд. при Черниг. губ. зем. управе. – Чернигов, 1877. – Вып.1. – С.149-285. + Ведомость о пространстве угодий в дачах Довжицкой волости, по данным планов Межевой Палаты: [Табл.].

18. ОБЪЯСНИТЕЛЬНАЯ записка к программам, составленным Статистическим Отделением при Губернской Земской Управе для статистико-экономического изучения Черниговской губернии //Программы для статистико-экономического изучения Черниговской губернии: Сост. Стат. Отд. при Черниг. Губ. Зем. Управе и одобрены губ. зем. собр. в сессии 1877 года. – Чернигов, 1877. – С. I-XXIX.

19. МАТЕРИАЛЫ для оценки земельных угодий, собранные экспедиционным способом Статистическим Отделением при Черниговской Губернской Земской Управе. Т. I: Черниговский уезд – К.: Тип. – литография М.П.Фрица, 1877. – 186, 22 с. + Прил.

Співавт.: В. Є. Варзар, П.П. Червинський.

20. МАТЕРИАЛЫ для оценки земельных угодий, собранные экспедиционным способом Статистическим Отделением при Черниговской Губернской Земской Управе. Т. II: Борзенский уезд. – К.: Тип. – литография М.П.Фрица, 1877. – 131с.: 3 литогр. карты + Прил.

Співавт.: В.Є. Варзар, П.П. Червинський.

1880

21. НЕЖИНСКИЙ уезд: Стат.-эконом. описание с проектами оценки недвижимых имуществ уезда, табл. и двумя картами /Сост. по поручению Уездного Земства при помощи Л.Н. Жебунева и С.В. Зубка Член-сотрудник Император. Рус. Геогр. Об-ва А.Русов. – К.: Тип. - литография Д.С. Повальского, 1880. – XVI, 359, 42 с.

22. ОПЫТ программы для изучения экономических и общественных отношений в южно-русском селе. – К.: Тип. аренд. Е.Т. Керер, 1880. – 23 с.

1882

23. ОТЧЕТ о летних и осенних археологических работах (1880) в Южном Дагестане //Пятый Археологический съезд в Тифлисе : Протоколы Подгот. К-та., изд. под ред. секретаря К-та. (Продолж.). – М., 1882. – Прил. – С.503-621.

1883

24*. В[ОЛОЦЮГ]-А: Дописи, Катеринослав 21 ст. стиля липня //Дело (Львов). – 1883. – Ч. 84.

Про самосуд над евреями.

25. МАТЕРИАЛЫ для оценки земель Херсонской губернии. Т. I. Одесский уезд: (Стат.-эконом. описание уезда) / Сост. Стат. Отд. при Херсон. Губ. Зем. Управе. – Херсон, 1883.- XVII, 385, 132 с.: 2 карты.

Співавт.: О.Браунер та ін.

26. МЕСТЕЧКО Курисово-Покровское (Балай тоже): Стат. описание поселения, сост. на основании данных полученных при помощи подворной переписи. Произведенной 28-го сент. – 4 окт. 1882 года Стат. Отд. при Херсон. Губ.Зем. Управе. – Одесса: Тип. П.П. Зеленого, 1883. – 93 с.

27*. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Дело (Львов). – 1883. – Ч.132. – Рец. на кн.: Софокл. Антигона: Драм. дея / З грец. пер. П. Ніщинський.- Одесса, 1883.- [б.с.].

1886

28. ИЗ НАРОДНОЙ характеристики цыган //Киев. старина. – 1886. – Т.14. – Кн.1. – С. 198-200.

Підпис: А. Р-въ.

29*. МАТЕРИАЛЫ для оценки земель Херсонской губернии. Т. II. Елисаветградский уезд: (Стат.-эконом. описание уезда) /Сост. Стат. Отд. при Херсон. Губ. Зем. Управе. – Херсон, 1886. – 380, 128 с.: карты.

30. ОБЛАСТНОЕ начало в земской статистике //Степ: Херсон. белетрист. зб. Херсон 1886. – СПб.: Тип. В.С. Балашова, 1886. – С.351-391.

31. Ред.: СТЕП: Херсон. белетрист. зб. Херсон 1886. – СПб.: Тип. В.С. Балашова, 1886. – 391 с.

1887

32. ВЫКУПНЫЕ платежи бывших государственных крестьян Херсонской губернии //Сб. Херсон. земства. – 1887. – №4. – С. 81-104.
33. НЕБЕСНЫЕ архистратиги в образе запорожцев //Киев. старина.–1887.- Т.19. – Кн.11. – С. 587-588.
Підпис: А. Р-въ.
34. О ПЕРЕОЦЕНКЕ земель и городских недвижимых имуществ Херсонской губернии для раскладки губернского земского сбора //Сб. Херсон. земства. – 1887. – №5. – С.120-145.
35. ОТЧЕТ о деятельности Статистического Отделения губернской управы за 1886-1887 годы //Сб. Херсон. земства. – 1887. – №5. – С.225-228.

1888

36. ДОНЕЦКИЕ углекопы: По местным данным //Вестн. Европы. – 1888. – Кн.6. – С. 493-515.
37. МАТЕРИАЛЫ для оценки земель Херсонской губернии. Т.III. Александрыйский уезд: (Стат.-эконом. описание уезда) /Сост. Стат. Отд. при Херсон. Губ. Зем. Управе. – Херсон, 1888. – 385, 152 с.
Співавт.: О.Браунер та ін.
38. НЕСКОЛЬКО выводов из статистических трудов по Черниговской и Херсонской губерниям //Сб. Херсон. земства. – 1888. – № 8. – С. 40-75.
39. НЕСКОЛЬКО выводов из статистических трудов по Черниговской и Херсонской губерниям //Зем. сб. Черниг. губ. – 1888. – № 9-10. – С.188-237.
40. ОСАДА и взятие Очакова (1788) //Киев. старина.- 1888. – Т. 23. – Кн.12. – С. 543-598.
41. ОСАДА и взятие Очакова (1788). – К.: Тип. Г.Т.Корчак-Новицкого, 1888. – 56 с.
42. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1888. – Т.20.- Кн.1. – С. 28-39.- Рец. на кн.: Материалы для оценки земельных угодий, собранные Черниговским статистическим отделением при губернской земской управе. Т.XV. Кролевецкий уезд /Сост. П.Червинский.- Чернигов, 1887.- 292с.

1889

43. МАТЕРИАЛЫ для оценки земель Херсонской губернии. Т.IV. Тираспольский уезд: (Стат.-эконом. описание уезда) /Сост. Стат. Отд. при Херсон. Губ. Зем. Управе. – Херсон, 1889. – II, 272, 116 с.: 1 карта.
Співавт.: О.Браунер та ін.
44. ОБ УСТРОЙСТВЕ в Одессе элеватора, как главной мере к облегчению положения земледельцев Юга России. Одесса: 4 марта 1889 г. – Одесса: “Славянск. Тип.” Н. Хрисогелос, 1889. – 20 с.
45. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1889. – Т. 25. – Кн. 4. – С. 230-231.- Рец. на кн.: Федоров М.П. Хлебная торговля в главнейших русских портах и в Кенигсберге. - Москва, 1888.- [б.с.]
Підпис: А.Р.
- 46*. ХАРЬКОВСКИЕ земские статистико-экономические издания //Одес. вedom. – 1889. – № 206.
Підпис: А.Р.

1890

47. ИСТОРИЧЕСКИЙ очерк развития Херсонской земской сельскохозяйственной статистики //Сб. Херсон. земства. – 1890. – №10. – С.1-24.
48. ИТОГИ земской статистики в Харьковской губернии за прошлое десятилетие //Харьковский сборник: Лит.-науч. прилож. к “Харьковскому Календарю” на 1890 год /Под ред В.И.Касперова; Изд. Харьков. Губ. Стат. К-та. – Харьков, 1890. – Вып. 4. – С. 82-103.
49. МАТЕРИАЛЫ для оценки земель Херсонской губернии. Т. VI. Херсонский уезд: (Стат.-эконом. описание уезда) /Сост. Стат. Отд. при Херсон. Губ. Зем. Управе. – Херсон, 1890. – VI, 400, 329 с.: 2 карты + 17 прил.
50. О НАЙМЕ рабочих в Херсонскую губернию в 1855 году //Сб. Херсон. земства. – 1890. – № 1. – С. 64-69.
Підпис: с. Алешня. 1-го января 1890 года. А. Русов.
- 51.* ПРОГРАММА для оценочно-статистического описания г. Харькова. – Харьков, 1890. – [б.с.]

1891

52. Рец.: [ИЗДАНИЯ Статистических Комитетов Южной России в 1891 году] //Киев. старина. – 1891. – Т.35. – №11. – С.319-324. - Рец. на вид.: [Київ., Волин., Черніг., Полтав., Воронеж., Кубан. стат. ком., а також на “Кубанский сборник” і “Календарь Черниговской Губернии”].
Авторство не доведено.
53. КОСТОМАРОВ в Харькове: По поводу автобиографии Н.И. Костомарова: Лит.-науч. прилож. к “Харьковскому Календарю” на 1891 год /Под ред. В.И.Касперова; Изд. Харьков. Губ. Стат. К-та. – Харьков, 1891. – Вып. 5. – С.1-20.
54. ОСТАТКИ домика И.П.Котляревского в Полтаве //Киев. старина. – 1891. – Т. 33. – № 6. – С.485-486.
Підпис: Р. Авторство не доведено.

1892

55. ДОКЛАД комиссии по выработке оснований переоценки недвижимых имуществ г. Харькова. – Харьков: Тип. Губ. Правления, 1892. – 41 с.
56. ДОКУМЕНТЫ, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей //Сб. Харьков. историко-филолог. об-ва. – Харьков, 1892. – Т.4. – С. 90-112.
57. ДОКУМЕНТЫ, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей //Сб. Харьков. историко-филолог. об-ва. – Харьков, 1892. – 23 с. – (Окремий відбиток).

58. ОБЩИЕ сведения об [Лохвицком] уезде //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1892. – Т.ХІІІ.– С. 1-35.

59. ОЧЕРК хозяйства сельских сословий [в Лохвицком уезде] //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1892. – Т. ХІІІ. – С.37-128.

60. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1892. – Т.36.- №3. – С.514-516. –Рец.на кн.: Опыт исследования украинских крестьянских ярмарок. Описание Лубенской Покровской ярмарки 28 сент. – 2 окт. 1891 года: [Библиография] /Сост. Я.П.Забело.- Полтава, 1892.- [б.с.]

Підпис: Р. Авторство не доведене.

61. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1892. – Т.36.- Кн.3. – С. 504-508.– Рец. на кн.: Постников В.Е. Южно-русское крестьянское хозяйство.- Москва, 1891.- [б.с.]

62. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1892. – Т. 36.- №3. – С.510-512. – Рец. на кн.: Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии.- Полтава, 1891. - Т. ІХ. Прилукский уезд. - 201с.

Підпис: Р. Авторство не доведене.

63. ТЕОРБАНИСТЫ, Грегор, Каэтан и Франц Видорты //Киев. старина. – 1892. – Т.36. – Кн.3. – С. 365-380.

1893

64. ОБЩИЕ сведения об [Роменском] уезде //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1893. – Т.ХІІ. – С. 1-27.

65. ОЧЕРК хозяйства сельских сословий [Роменского уезда] //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1893. – Т.ХІІ. – С.27-118.

66. ОБЩИЕ сведения об [Пирятинском] уезде //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1893. – Т.ХV. Пирятинский уезд. – С. 1-17.

67. ОЧЕРК хозяйства сельских сословий [Пирятинского уезда] //Сб. по хоз. статистике Полтав. губ. – Полтава, 1893. – Т.ХV.– С. 18-93.

68. ПЕСНИ //Чернявская С.А. Обряды и песни с. Белозерки Херсонской губ.: Сб. Харьков. историко-филолог. об-ва. – Харьков, 1893. – Т.5. – Вып.1. – С.111-113.

69. ХАРЬКОВ по переписи 1892 года //Харьков. сб. – Харьков, 1893. – Вып. 7. – С. 29-66.

Лекція О.О.Русова, яку він прочитав 14 груд. 1892р.

70. Ред.: ЧЕРНЯВСКАЯ С.А. Обряды и песни села Белозерки Херсонской губернии. – Харьков: Тип. Губ. Правления, 1893. – 85 с.

1894

71. ВОЗДВИЖЕНСКАЯ ярмарка в Чернигове 14-15 сентября //Зем. сб. Черниг. губ. – 1894. – № 9-10. – С. 51-107.

72. [ИЗДАНИЯ Полтавской и Черниговской губерний] //Киев. старина. – 1894. – Т.46. – Кн. 8. – С.291-292.

Інформація про кн.: “Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1894 год”, “Календарь Черниговской губернии на 1894 год” та “Черниговская памятка. Карманная справочная книжка на 1894/5 год”.

Підпис: А.Р.

73. КОЛЛЕКЦИЯ рисунков Т.Г. Шевченко //Киев. старина. – 1894. – Т.44. – Кн. 2. – С. 182-191.

Підпис: 7 января 1894 г. А.А.Русов.

74. Ред.: НОВИЦКИЙ Я.П. Малорусские песни, преимущественно исторические, собранные в Екатеринославской губернии в 1874-1894 годах //Сборник Харьковского историко-филологического общества.- Харьков, 1894. – Т.6. – Вып.2. – С.49-160.

Співавт.: А.В.Ветухов, Н.Ф.Сумцов.

75. О ЖЕЛАТЕЛЬНОЙ организации земской статистики: (Докл. А.А.Русова в заседании подсекции 6 янв. 1894 г.) //Труды подсекции статистики ІХ съезда русских естествоиспытателей и врачей. Москва. 3-11 янв. 1894 г. – Чернигов, 1894. – С. 110-123.

76. О НЕОБХОДИМОСТИ изучения движения сельскохозяйственных рабочих из трехпольной черноземной полосы в Новороссийские степи //Труды подсекции статистики ІХ съезда русских естествоиспытателей и врачей. Москва. 3-11 янв. 1894 г. – Чернигов, 1894. – С. 243-247.

894. – С. 243-247.

77. О ПОПОЛНЕНИИ программы основных земских статистических исследований вопросом о стоимости инвентаря сельскохозяйственных хозяйств: (Докл. А.А.Русова в заседании подсекции статистики 8 янв. 1894 г.) //Труды подсекции статистики ІХ съезда русских естествоиспытателей и врачей. Москва. 3-11 янв. 1894 г. – Чернигов, 1894. – С. 218-222.

78. ПРОГРАММА для исследования кустарных и домашних производств профессора К. Бюхера // Зем. сб. Черниг. губ. – 1894. – №4. – С. 39-45.

Підпис: 1 июля 1894 г. А. Русов.

1895

79. ВОЗДВИЖЕНСКАЯ ярмарка в Чернигове 14-15 сентября. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1895. – 59 с.

80. Ред.: ЖИВИ струни. 36. пісень. – Чернігів: Друк. “Губернського Правління”, 1895. – 109 с.

Упорядкування і редагування підтверджене листами Л.Падалки до О.Русова.

81. ОСВЯЩЕНИЕ здания первой земской ремесленной школы в Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ. – 1895. – №1-2-3. – С.138-164.

Підпис: С.Р.

1896

82. КНИЖНАЯ торговля на Воздвиженской ярмарке 1895 г. в Чернигове //Зем. сб. Черниг. губ. – 1896. – № 2-3. – С.38-68.

Підпис: А.Р.

83. МЕЖЕВЫЕ сведения о пространстве земельных угодий в дачах Черниговской губернии. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1896. – V, 496 с.

84. МЕЖЕВЫЕ сведения о пространстве земельных угодий в дачах Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ.- 1896. – № 8. – С. 1-160; № 9. – С. 161-320; № 10-11. – С. 321-416.

85. О ПЕРЕДАЧЕ земству в содержание части Киево-Островского шоссе, пролегающей по Черниговской губернии: (Докл. Черниг. губ. зем. управы собр. сессии 1895 г., №96) //Зем. сб. Черниг.губ. – 1896. – № 1. – С. 1-36. - Прил.

86. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии (гл. I и II) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1896. – №6. – С.33-119.

Публ. було розпочато з вступного слова губернської управи з приміткою: “продолжение будет”.

87. СТАТИСТИЧЕСКИЕ материалы и технический баланс Черниговской земской эмеритальной кассы //Зем. сб. Черниг. губ. – 1896. – № 12. – С.45-122.

Підпис: 18 января 1897 г. А. Русов.

88. СТОИМОСТЬ содержания шоссе, отдельных зданий и сооружений за 20 лет (1875-1894): Прил. к докл. //Зем. сб. Черниг.губ. – 1896. – № 1. - С.1-24.– Прил.

1897

89. К ВОПРОСУ об увеличении курса учения в начальных народных школах //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №7. – С.27-41.

Підпис: С.Р.

90. КНИЖНАЯ торговля на Воздвиженской ярмарке 1895 г. в Чернигове. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1897. – 31 с.

Підпис: А.Р.

91. МЕЖЕВЫЕ сведения о пространстве земельных угодий в дачах Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ.- 1897. – № 4. – С. 417-496.

92. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №7. – С.87-97, 1-176 [карты Черниг. губ. №1-7]. – (Прил.); 1897. – №8-9. – С.177-327. – (Прил.).

93. ОТНОШЕНИЕ народа к грамотности и книге //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №1. – С.7-28.

Підпис: С.Р.

1898

94. В ЧЕРНИГОВСКУЮ Губернскую Земскую Управу статистика А.Русова Рапорт: Состояние эмеритальной кассы губ. земства на 1 янв. 1898 г. //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – № 8. – С. 50-55.

Підпис: А.Русов. 17 июня 1898 г.

95. ИЗМЕНЕНИЯ в сословном составе жителей Черниговской губернии во второй половине XVIII века //Тр. Черниг. губ. арх. комиссии. – Чернигов, Б.г. – Вып. 2. – С. 49-63.

96. НЕКОТОРЫЕ данные о народном образовании в цивилизованных странах (по Левассеру) //Зем. сб. Черниг. губ.- 1898. – №10. – С.26-42.

Підпис: С.Р.

97. О НАРОДНЫХ учителях в земских школах Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №5. – С.47-73.

Підпис: С.Р. февр. 1898 г.

98. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии А.Русова //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №6. – С.328-402 [карты губернии №8-13] – Прил.; 1898. – №8. – С.403-437 [закінчення I тому; карти губернии №14-19], С.1-123 [додатки до I тому] – Прил..

99. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии.Т.1 – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1898. – XI, 97, 437, 123 с.:19 карт и картограмм.

19 квітня 1896 р. земська управа ухвалила рішення про наклад вид. без тиражу “Земского сборника” – 800 примірників.

100. ОЧЕРК развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет ее существования (1877-1896) и Отчет Библиотеки за 1897 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1898. – 116 с.

Співавт.: І.Шраг.

101. РАССЧЕТЫ о необходимом числе начальных школ в Черниговской губернии для возможности введения всеобщего обучения : Черниг. губ. зем. собр. XXXIII-й очередной сессии Комиссии по народному образованию доклад //Зем. сб. Черниг.губ. – 1898. – № 2-4. – С. 49-74.– (Прил.) ; 1899. – №8. – С.861-864; №9. – С.865-889.

1899

102. ДОКЛАД А.А.Русова в Сельскохозяйственный Экономический совет об организации ежегодного собрания сведений по лесохозяйственному и лесоводству //Зем. сб. Черниг. губ.- 1899. – № 1-2. – С.30-33.
103. ДОКЛАД Члена Сельскохозяйственного Экономического Совета А.А.Русова “По вопросу о станционных и сельских зернохранилищах”//Журналы заседаний Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе за первое полугодие 1899 года. – Чернигов, 1899. –С.26-37. – (Прил. 2 к журн. 7 апр.); Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – № 6.– С.22-33. – (Прил.2).
104. МНЕНИЕ члена Комиссии А.А.Русова //Черниговскому губернскому земскому собранию XXXIV-й сессии 1898 года Комиссии по народному образованию: Докл. с мнениями ее членов и стат. данными о положении нач. образования в Черниг. губ. (№ 165). – Чернигов, 1899. – С. 52-59.
105. СТАТИСТИЧЕСКИЕ сведения о положении начального образования в Черниговской губернии //Черниговскому губернскому земскому собранию XXXIV-й сессии 1898 года Комиссии по народному образованию: Докл. с мнениями ее членов и стат. данными о положении нач. образования в Черниг. губ. (№ 165). – Чернигов, 1899. – С. 60-70.
106. ВЕДОМОСТЬ о школьных районах и школах в Черниговской губернии в 1896/97 учебном году //Черниговскому губернскому земскому собранию XXXIV-й сессии 1898 года Комиссии по народному образованию: Докл. с мнениями ее членов и стат. данными о положении нач. образования в Черниг. губ. (№ 165). – Чернигов, 1899. – С.1-294. – Прил.
107. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии. Т.2 //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №4. – С.1-190. – (Прил.); №6.– С. 1-160. – (Прил.); №10. – С. 191-304. – (Прил.); №11. – С.305-377. – (Прил.).
108. ОПИСАНИЕ Черниговской губернии. Т.2. – Чернигов: Тип. губ. земства, 1899. – XI, 377, 327 с.: 18 карт и картограмм.
Рец.: В.П. Описание Черниговской губ. А.А.Русова. Т.I и II. 1900 //Вестн. Европы. – 1900. – Т.6. – С. 417-420.
Награда за солидный труд //Киев. старина.–1901.– Т.73. – Кн.4.– С.31.
Премия А.А.Русову за “Описание Черниговской губернии” //Зем. сб. Черниг. губ. – 1901. – №3. – С.20.
109. ОТНОШЕНИЕ в губернскую управу заведующего работами по сводному описанию губернии А.А.Русова //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №11. - С. 1509-1511. – (Прил.).
110. ОТЧЕТ Черниговской общественной библиотеки за 1898 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – 23 с.
Співавт.: І.Шраг.
111. ПО ПОВОДУ празднования памяти Пушкина //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №3. – С.25-40.
Підпис: С.Р.
112. ПРОЕКТ организации земских статистических учреждений в Черниговской губернии //Журналы заседаний Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе за первое полугодие 1899 года. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – С.63-72. – (Прил. 3 к журн. 7 апр.).
113. ПРОЕКТ организации земских статистических учреждений в Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ.– 1899.– № 6. - С.59-68. – (Прил.3).
114. РЕЧЬ губернского гласного А.А.Русова, произнесенная после панихиды в Губернской Земской Управе [на смерть князя Н.Д.Долгорукова] //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – № 6. – С. XXI-XXIII.
- 1900**
115. КАК экономизировать силы земских статистиков и облегчить их труд?: (Докл. А.А.Русова в заседании Подсекции 22 авг. 1898 г.) //Труды подсекции статистики X съезда русских естествоиспытателей и врачей в г. Киеве 21-30 августа 1898 года. – Чернигов, 1900. – С. 35-42. - Прил. №2.
116. НЕКОТОРЫЕ результаты переписи недвижимых имуществ в г. Чернигове 1898 года: (Докл. А.А.Русова Подсекции 29 авг. 1898 года) //Труды подсекции статистики X съезда русских естествоиспытателей и врачей в г. Киеве 21-30 авг. 1898 года. – Чернигов, 1900.– С. 404-413. – Прил. №1.
- 117*. Ред.: ОБЗОР сельского хозяйства в Полтавской губернии за год 1898: (По сообщ. корр.). Год тринадцатый /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства – Полтава, 1900. – II, 87, 57, 27 с.
Під вступ. словом підпис: “Заведующий Статистическим Бюро А.Русов”.
118. СВОДНЫЙ сборник по статистическому описанию Полтавской губернии в 1882-1889. – Полтава, 1900.- Вып.1. – 279 с.
Співавт.: Н.Г.Кулябко-Корецкий, В.П.Воронцов.
- 1901**
- 119*. Ред.: ОБЗОР сельского хозяйства в Полтавской губернии за 1899 год: (По сообщ. корр.). Год четырнадцатый /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. – Полтава, 1901. – III,136,84,18 с.: 8 карт.
Під вступ. словом підпис: “Заведующий Статистическим Бюро А.Русов”.
- 120*. Ред.: ОБЗОР сельского хозяйства в Полтавской губернии за 1900 год: (По сообщ. корр.). Год пятнадцатый /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. – Полтава, 1901. – 366 с. разд. паг.: 5 картограм, 3 карты.
Під вступ. словом підпис: “Заведующий Статистическим Бюро А.Русов”.
- 121*. Ред.: СТАТИСТИЧЕСКИЙ Ежегодник Полтавского Губернского Земства. Год пятый /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. – Полтава, 1901. – 786 с. разд. паг.: 4 карты.
Авт. передм. та ст. “Население (Полтавской губернии за 1898 и 1899 гг.)” О.О.Русов.
- 1902**

122. М. РЕПКИ, Городницкого уезда: (Корреспонденция) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1902. – № 7. – С. 142-146.

Підпис: А. – вь.

123*. НАСЕЛЕНИЕ //Статистический Ежегодник Полтавского Губернского Земства на 1902 г. – Полтава, 1902.- С.1-12.

124. О НЕОБХОДИМОСТИ для сельскохозяйственной статистики введения календаря по новому стилю //Труды подсекции статистики XI съезда русских естествоиспытателей и врачей в С.-Петербурге 20-30 декабря 1901 года. – СПб.: Типо-лит. М.П.Фроловой, 1902. – С. 273-277.

1903

125. ДОКЛАД А.А.Русова в статистической подкомиссии Императорского Вольного Экономического Общества по вопросу о введении преподавания статистики в средних учебных заведениях //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва. – 1903. – № 1-2. – С.1-7.

126. НЕСКОЛЬКО слов о значении трудов и творчества Н.В.Лысенка для малорусского народа //Киев. старина. – 1903. – Т.83. – Кн. 12. – С. 483-517.

127. О СТАТИСТИКО-экономической программе Н.И.Зибера: Докл. //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва. – 1903. – № 6. – С.35-52.

128. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Киев. старина. – 1903. – Т.82.- №9. – С.149. – Рец. на кн.: Православный русско-американский календарь на 1903 г. - Бриджпорт, Конн, 1902. –117 с.

Підпис: Р. Авторство не доведено.

1904

129. ЗЛОКЛЮЧЕНИЕ трех киевских студентов в прошлом столетии //Киев. старина. – 1904. – Т.87. – Кн.11. – С.336-361.

130. КАКАЯ роль “Возного” в “Нагалке- Полтавке” //Киев. старина. – 1904. – Т.84. – Кн.1. – С.41-64.

131*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Гадячский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1904. – XII, 255 с.

132*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Пирятинский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1904.- 1, III, VI, 249 с.

133*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Роменский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1904.- III, XXIV, 299 с.

134*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Хорольский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1904. – X, 255 с.

135. НЕСКОЛЬКО слов о значении трудов и творчества Н.В.Лысенка для малорусского народа. – К.: Тип. Ун-та Св. Владимира акц. О-ва печати и изд. дела М.Т.Корчак-Новицкого, 1904. – 35 с.

136. О ВНЕШКОЛЬНОМ просвещении народа //Южные Записки (Одесса). – 1904. – № 51. – С.36-39.

137. О НОВОМ фазисе в развитии Херсонской земской статистики //Южные Записки (Одесса). – 1904. – № 13. – С. 55-59.

138. О СТАТИСТИКО-экономической программе Н.И.Зибера. – СПб.: Типо-лит. М.П.Фроловой, 1904. – 18 с.

139. ОТЧЕТ Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг за 1903 год. – СПб.: Тип. училища глухонемых, 1904. – 160 с.

Авторство підтвержене на основі листа О.Русова до П.Стебницького.

140*. Ред.: ПРЕЧИСТЕНСКАЯ ярмарка в с.Васильевке (Яновщине Н.В.Гоголя тоже) Полтавского уезда 6-8 сентября 1901 года: Опыт стат. исследования с излож. метода описания. – Полтава, 1904. – II, 75 с.

141. ПРИГОДА на хуторі: Оповідання. 3 18 мал. /Благотворит. Об-во изд. общепольных и дешевых кн. №27. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1904. – 64 с.

142*. Ред.: СПИСОК населенных мест Полтавской Губернии (по обществам и на землях сельских сословий) за 1900 год /Сост. по данным Полтав. Губ. присутствия. – Полтава: Изд. Полтав. губ. земства, 1904. – 37, 455, 92 с.: карта.

1905

143. К ВОПРОСУ об украинской прессе //Киев. старина. – 1905. – Т.91.- Кн.11-12. – С. 108-109.

144. К ПОПРАВКАМ текста “Кобзаря” Шевченка //Киев. старина. – 1905. – Т. 89. – Кн.4. – С.28-29.

Підпис: А.Р.

145*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Золотоношский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – XIII, 293с.

146*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Кременчугский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – III, XII, 283 с.

147*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Лохвицкий уезд. /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – XII, 257 с.

148*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Лубенский уезд. /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – XII, 261 с.

149*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Миргородский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – XIII, 201 с.

- 150*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Переяславский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1905. – XII, 299с.
151. НАРОДО-СОЮЗНОЕ начало в государственном строе и при выборах депутатов в представительные учреждения: Докл. – СПб.: Типо-лит. М.П.Фроловой, 1905. – 29 с.
Рец.: Д-ко Д. А.Русов. Народно-союзное начало в государственном строе и при выборах депутатов в представительные учреждения. СПб. 1905. 29 стр. //Нова Громада. – 1906. – №2. – С.144-146.
152. О ЧИСЛЕ малороссов //Об отмене стеснений малорусского печатного слова. – СПб., 1905. – С. 91-93. + Прил. XI.
153. ОТРЫВКИ из перевода Одиссеи: (Вступ. ст.) //Потебня А.А. Из записок по теории словесности. – Харьков, 1905. – С.538-541.
- 154*. ПИСЬМО А.Русова шанхайским украинцам //Наша жизнь (СПб.). – 1905. – №321; Приднепровский край (Екатеринослав). – 1905. – № 2646.
155. УКРАИНОФИЛЬСТВО //Об отмене стеснений малорусского печатного слова. – СПб., 1905.– С.53-59. + Прил. III.
156. ЧЕРНИГОВСКАЯ губерния по переписи 1897 г. //Зем. сб. Черниг. губ.– 1905. – № 7-8. – С.174-195.
157. Ред.: ЮЖНАЯ Русь: В 2-х т. Очерки, исслед. и заметки Александры Ефименко, члена император. Рус. геогр., Моск. психол., Харьк. историко-филол., Киев. юрид. об-тв и почетного члена Полтав. уч. арх. комиссии /Изд. Об - ва им. Т.Г.Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высш. учебн. заведениях СПб., в пользу фонда на устройство общежития и столовой. – СПб.: Книгопечатня Шмидт, 1905. – Т.1.– 436 с.
Т.2. – 358 с.
Редагування підтверджено листом О.Русова до П.Стебницького.

1906

158. Ред.: ГОСПОДА Нашого Иисуса Христа Святе Євангеліє від Матфея славянською й українською мовою /Редкол.: О.Русов та ін. – М.: Синод. тип., 1906. – 160 с.
159. ДВА білоруські поети //Нова Громада (Київ). – 1906. – № 11. – С.33-37.
Аналіз творчості поетів Я.Лучини (І.Неслуховського) та М.Бурачка.
160. ЗЕМСТВА на Україні //Укр. Вестн. – 1906. – № 6. – 25 июня. – С.387-391.
161. К ВОПРОСУ об организации в Госуд. Думе национальной украинской группы: (Письмо А.Русова) //Десна. – 1906. – № 57. – 24 мая. – С. 4; Киев. старина. – 1906. – Т. 93. – Кн. 5-6. – С.24-26.
162. К ИЗДАНИЮ народной украинской газеты //Киев. старина. – 1906. – Т.92. – Кн.1. – С.16-17.
Лист О.Русова у справі грошової допомоги Української громади Шанхаю на видання народного укр. часопису.
- 163*. ЛИСТ до редактора [у справі грошової допомоги Укр. громади Шанхаю на видання нар. укр. часопису та тижневика “Рідний Край”] //Рідний край (Полтава). – 1906. – Ч.2.
164. ЛИСТИ до редакції //Громадська думка. – 1906. – Ч. 134.
Про збори Петербурзького українського клубу.
- 165*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Зеньковский уезд. /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1906. – XII, 4, 216 с.
- 166*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Кобелякский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1906. – XIII, 330 с.
- 167*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Константиноградский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1906. - XV, 415 с.
168. НЕСКОЛЬКО слов о территории и населении Украины //Укр. Вестн. – 1906. – №4 (11 июня). – С.222-230. - Прил.
169. ПОСЛЕ распухания Думы //Укр. Вестн. – 1906.- № 9. – 16 июля. – С.627-632.
170. СМЕРТНАЯ казнь отменяется //Укр. Вестн. – 1906. – № 7. – 2 июля. – С. 405-411.
171. УКРАИНСКИЕ партии //Страна (СПб.). – 1906. – № 6; Киев. старина. – 1906. – Т. 92. – Кн. 3-4. – С.79-81.
172. ФОРМЫ землевладения и землепользования на Украине //Укр. Вестн. – 1906. – № 5. – 18 июня. – С. 284-294.

1907

173. ДЕ-ЩО про “панів” у колядках //Україна. – 1907.- Т.3. – Кн.1-2. – Ч.1. – С.231-234.
174. ЗЕМЕЛЬНА справа в Державній Думі //Рідна справа. Вісти з Думи. – 1907. – № 2 (15 апр.). – С.2-3; № 3 (19 апр.). – С. 1-2.
Підпис: О.Р.
- 175*. Ред.: МАТЕРИАЛЫ подворной переписи Полтавской губернии в 1900 г.: Итоги по губернии /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. - 2, II, XV, 257 с.
- 176*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Гадячский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907.- II,43 с.
- 177*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Золотоношский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.

- 178*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Зеньковский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.
- 179*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Кобелякский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.
- 180*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Константиноградский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1907. – II, 43 с.
- 181*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Лохвицкий уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 182*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Лубенский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 183*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Миргородский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.
- 184*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Пирятинский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.
- 185*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Полтавский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 186*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Прилукский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 187*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Роменский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства.- Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 188*. Ред.: ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Хорольский уезд /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907.- II, 43 с.
- 189*. ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ пахатной землей хозяйств Полтавской губернии: Доп. к Материалам подворной переписи 1900 года: Итоги по губ. /Стат. Бюро Полтав. Губ. Земства. - Полтава, 1907. – II, 43 с.
190. СВОД указаний, данных некоторыми из арестованных по делам о государственных преступлениях (Май 1880 года) //Былое (Петербург). – 1907. – № 6/18. – Июнь.- С. 153-160.
- Примітки до частини “Зводу”, що стосуються “Сообщества украинофилов” написані О.О.Русовим та Ф.К.Волковим.

191. СПОМИНИ про пражське видання “Кобзаря” //Україна. – 1907. – Т.1.- Кн.2. – Ч.1. – С. 125-136.

192. ЧИЯ земля ? //Рідна справа. Вісти з Думи (СПб.).- 1907. – № 1. – 12 апр. – С.2.

1908

193*. З АКАДЕМІЇ наук //Рада. – 1908. – Ч. 295.

Засідання, присвячене Л.Толстому.

194*. ЛИСТ з Петербургу //Рада. – 1908. – Ч.73.

Про реферат Ф.Вовка.

95*. ЛИСТ з Петербургу //Рада. – 1908. – Ч. 110.

Про смерть П.Єфименка.

196*. НА З'ЇЗДІ письменників //Рада. – 1908. – Ч. 147, 150.

197*. ПЕРЕРІД //Рідний Край (Київ). – 1908. – Ч.16.

Про денационалізацію на Україні.

198. СПОМИНИ про В.Б.Антоновича //Рада. – 1908 - Ч.76.

199*. У ПЕТЕРБУРЗЬКІЙ українській “Громаді” //Рада. – 1908. – Ч.26.

Про вечір М.Заньковецької та Марка Вовчка.

200. УКРАЇНСЬКИЙ вечір у Москві //Рада. – 1908. – Ч.49.

Про вечір українських студентів.

1909

201. КРАТКИЙ обзор развития Русской Оценочной статистики. – К.: Тип. И.И.Чоколова, 1909. – 132 с.

202. КРАТКИЙ обзор развития Русской Оценочной статистики //Известия Киев. Коммер. Ин – та. – 1909. – Кн.1.- С.1-132.

203. ЛИКВИДАЦИЯ землевладения у переселяющихся в Сибирь черниговских крестьян и казаков в 1909 г. //Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – №1. – С.37-60.

Авторство не доведено.

204. ЛИКВИДАЦИЯ землевладения у переселяющихся в Сибирь черниговских крестьян и казаков в 1910 г.: (По материалу, собранному губ. управой) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1911. – №10. – С.109-128.

Авторство не доведено.

205*. ЛИСТ до редакції //Рада. – 1909. – Ч.264.

Про студентські справи.

206. О.П. ШЛИКЕВИЧ: (Некролог) //Рада. – 1909. – Ч.44.

207. ПРО ЗАНЯТТЯ Українців по перепису 1897 року. Студія Олександра Русова //Записки Укр. Наук. Т-ва в Києві. – 1909. – Кн.V. – С. 97-110.+ Дод.

Рец.*: Дорошенко В. О.Русов. Про заняття українців по перепису 1897 року //Записки Наук. Т-ва ім. Шевченка. – 1910. – Т.XCIV. – С.235-а.

1910

208*. З НІМЕЦЬКОГО курорта //Рада. – 1910. – Ч. 162, 165.

209*. ЛИСТ з-за кордону //Рада. – 1910. – Ч.155.

210*. ПРО полтавський альманах пам'яті М.А.Дмитрієва //Рада. – 1910. – Ч.135.

211. РЕЧЬ А.А.Русова: [Пам'яті А.А.Чупрова] //Труды общества экономистов при Киевском Коммерческом Институте. – К., 1910. – С.16-19. + Прил.

212. СПОГАДИ про Пирогова //Світло. – 1910. – Кн.3.- С. 18-21.

1911

213. Ред.: КЭТЛЭ. Социальная физика или опыт исследования о развитии человеческих способностей. Т.1. /Пер. с изд. 1869 г. Е.Камановской, Л.Печерского, А.Хараша и А.Шендеровича. - К.: Изд-во Киев. Коммерч. Ин-та, 1911. – 336 с.

214. О ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ статистике //Известия Киев. Коммерч. Ин-та. – 1911. – Кн.11. – С.1-64.

215. О ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ статистике: Конспект курса, читанного в осеннем семестре 1910/11 года в Киев. Коммерч. Ин-те. – К.: Тип. И.И.Чоколова, 1911. – 62 с.

216. О ЗАДАЧАХ статистико-экономического исследования полосы по-над Западной Двиной и Днепром для проекта соединения Риги с Херсоном: Докл. сделанный на совещании, бывшем при правлении Киевского Округа Путей Сообщения 1-3 июня 1911 года в гор. Киеве. – К.: Тип. Г.Г. Мейнандера, 1911. – 25 с.

217. ПАМ'ЯТІ Н.Житецького // Світло. – 1911. – Кн.7.- С.32-35.

218*. ПРО пам'ятник Т.Г.Шевченкові //Рада. – 1911. – Ч.206.

1912

219. ЕСТЕСТВЕННАЯ-ЛИ наука статистика и какие задачи могут быть поставлены русским статистикам для ближайшего будущего?: (Докл. А.А.Русова, заслушанный на заседании подсекции 29 дек. 1909 г.) //Труды подсекции статистики XII съезда русских естествоиспытателей и врачей в г. Москве. 29 дек. 1909 г. – 5 янв. 1910 г. – Чернигов, 1912. – С. 186-197.

220. МАТЕРИАЛЫ для статистико-экономического обследования Черноморско-Балтийского водного пути. – К.: Лито-тип. Г.Г.Мейнандера, 1912. -VIII, 102,143 с.

221. Н.В. ЛЫСЕНКО: (Вместо некролога) //Укр. жизнь. – 1912.– № 11.– С.9-19.

222. О СТАТИСТИЧЕСКИХ работах, предпринятых для ознакомления с экономическим положением территории у Черноморско-Балтийского пути “Рига-Херсон”: Докл. сделанный на Совещании, бывшем при правлении Киевского Округа Путей Сообщения 1-3 июня 1912 года в гор. Киеве. – К.: Тип. Г.Г.Мейнандера, 1912. – 25 с.

223. ПАМ'ЯТІ М.В.Лисенка //Світло. – 1912. – Кн.3. – С. 3-6.

1913

224. ВСЕРОСІЙСЬКИЙ сільсько-господарський з'їзд у Києві //Літ.-наук. вістн. – 1913. – Т.64. – Кн.10. – С. 164-165.

Підпис: О.Р.

225. КАК я стал членом “Тромады” //Укр. жизнь. – 1913. – № 10. – С.40-49.

226. КРАТКИЙ обзор развития русской оценочной статистики. – К.: Изд-во “Кружка студентов “Киевлянин” Киев. Коммерч. Ин-та, 1913. – 119 с.

227. Ред.: КЭТЛЭ. Социальная физика или опыт исследования о развитии человеческих способностей Т.2. /Пер. с изд. 1869 г. Е.Камановской, Л.Печерского, А.Хараша и А.Шендеровича. – К.: Изд-во Киев. Коммерч. Ин-та., 1913. – 359 с.

228. ЛИСЕНКО – науковий дослідник законів української музики //Записки істор. і фіольог. Секції Укр. наук. Т-ва в Києві. – К., 1913. – Кн. – XI. – С. 15-24.

229. МАЛОРОССИЯ: Очерк преподавателя Киев. Коммерч. Ин-та А.А.Русова: Стат.-эконом. очерки обл., губ. и городов России /Под ред. Л.Н.Яснопольского //“Вся Россия”. 1911-1912 год: Справочная кн. – К., 1913. – С.303-313.

1914

230. БЕСЕДА с проф. А.А.Русовым: Беседы с земцами: Пятидесятилетие земства. 1-ое янв. 1864 г.–1-ое янв. 1914 г. //Киев. мысль. – 1914. – №1(1 янв.). – С. 2-3.

231. ВИДАТКИ 8-ми українських губерній на початкову народню освіту //Світло. – 1914. – Кн.7-8. – С. 27-33.

232. ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ о П.П.Чубинском //Укр. жизнь. – 1914. – №1. – С. 39-42.

233. ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ о П.П.Чубинском //Пам'яті П.П.Чубинського. (1839-1884): Сб. ст. – М., 1914. – С.9-12.

234. КРАТКАЯ энциклопедия земского дела в его историческом развитии. – К.: Изд. “Кружка студентов “Киевлянин” Киев. Коммерч. Ин-та, Тип. А.И.Гросман, 1914. – 115 с.

235. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Україна. – 1914. – Кн.2. – С.118-122. – Рец. на кн.: Мелодії українських народних дум. Матеріали до української етнології. Варіанти мелодій українських народних дум. /Запис, ред. Ф.Колесси.- Львів, 1910, 1913.

236. Рец.: [РЕЦЕНЗИЯ] //Україна. – 1914. – Кн.2. – С.127-135. – Рец. на кн.: Третья подворно-хозяйственная перепись в Полтавской губернии 1910 года. - Полтава, 1913-4: Гадячский уезд. - XXXIII, 226, 29с.; Золотоношский. – XXIX, 276, 29с.; Зеньковский. - XXXIII, 266, 29с.; Кобеляцкий.- XXIV, 379, 29с.;

Константиноградский. - XXXII, 384, 29с.; Кременчугский.- XXXIV, 363, 29с.; Лохвицкий. - XXXII, 244, 29с.; Лубенский. - XXXII, 241, 29с.; Миргородский. - XXXIII, 266, 29с.; Переяславский. - XXXII, 240, 29с.; Пирятинский. - XXXII, 292, 29с.; Полтавский. - XXXV, 398, 29с.; Прилукский. - XXXI, 258, 29с.; Роменский. - XXXIV, 304, 29с.; Хорольский. - XXXIV, 339, 29с.; Свод по губернии. - XXIX, 477, 29с.

237. Рец.: [РЕЦЕНЗІЯ] //Світло. – 1914. – Кн. 7-8. – С. 115-116. – Рец. на кн.: Яворський В. Про земство, коли й як його заведено, як впорядковано і яка поміч од його. - К.: Вид-во “Знання”, 1914.-30 с.

1915

238. ЕСТЬ ли украинская жизнь? //Укр. жизнь. – 1915.- № 8-9. – С.53-54.

239. ПО ПОВОДУ переписи в г. Баку //Статистический вестник. 1915-16. – М., 1915. – Кн.1. – С.12-18.

240. С.Ю. ВИТТЕ и украинское слово //Укр. жизнь (Москва). – 1915. – №3-4. – С. 95-97.

1916

241. ГАЛИЧИНА по данным 1910 и 1912 гг. //Укр. жизнь. – 1916. – №4-5. – С.21-40. - Прил. (карта).

242. СТАТИСТИКА украинского населения Европейской России //Украинский народ в его прошлом и настоящем: В 4-х т. – Пг., 1916. – Т.2. – С.381-406.

1926

243. ШАМРАЙ С. Уривок споминів Ол. Ол. Русова про М.П.Драгоманова //Україна. – 1926. – Кн.2-3. – С. 97-99.

1927

244. КАК крамолоискатели разыскивали “украинофильство”: (Воспом.) //За сто літ: Матеріали з громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. – К., 1927. – Кн.1. – С.238-258.

1968

245. ЛИСЕНКО – науковий дослідник законів української музики //М.В.Лисенко у спогадах сучасників. – К., 1968. – С.230-241.

1997

246. СПОМИНИ про В.Б.Антоновича //Син України: Володимир Боніфатійович Антонович: У 3-х т. – К., 1997. – Т.1. – С.330-334.

ОПУБЛІКОВАНА ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА О. РУСОВА

1926

247. ОЛЕКСАНДЕР Русов до М.Ол.Марковичевої //Зап. істор.- філолог. відділу. Укр. АН. – К., 1926. – Кн.VII-VIII.- С. 382-385.

3 листи з Чехії до Марка Вовчка з приводу написання спогадів про Т.Шевченка для празького “Кобзаря” (1875 р.).

1926

247. ОЛЕКСАНДЕР Русов до М.Ол.Марковичевої //Зап. істор.- філолог. відділу. Укр. АН. – К., 1926. – Кн.VII-VIII.- С. 382-385.

3 листи з Чехії до Марка Вовчка з приводу написання спогадів про Т.Шевченка для празького “Кобзаря” (1875 р.).

1927

248. ВЕТУХОВ О.В. З архіву “Потебнянського комітету”: (Уривки листування з Потебнею, що стосуються до укр. правопису) //Зап. істор.-філолог. відділу. Укр. АН. – К., 1927. – Кн.XIII-XIV. – С. 304-310.

С. 305-308: Уривки з 3-х листів О.Русова щодо мовних особливостей повітів Черніг. губ.

1929

249. ДУЧИНСЬКИЙ А. До життєпису Ол.Ол.Русова //За сто літ: Матеріали з громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. – К., 1929. – Кн.4. – С.312-320.

4 листи до Л.М.Жебуньова (1906 р.).

250*. ЛЯШЕВИЧ З. Лист О.О.Русова до М.К.Заньковецької //Річник Укр. Театр. Музею. – К., 1929. – С. 152-153.

251. САВЧЕНКО Ф. Листування О.О.Русова з Я.П.Полонським в справі споминів про Шевченка для празького видання “Кобзаря” //Україна. – 1929. – Кн.5-6 (34).- С.95-100.

5 листів з Праги у справі видання творів Т.Шевченка.

1930

252. САВЧЕНКО Ф. Заборона українства 1876 р.: До історії громад. рухів на Україні 1860-1870-х рр. – Харків-Київ: Держвидав України, 1930. – 415 с.

С.2-4, 44-45, 256-257: Листи до секретаря та канцелярії Рос. геогр. т-ва;

С.75: Лист до Г.Галагана.

253. ШЕВЕЛІВ Б. Чернігівський період у житті М.Коцюбинського за новими матеріалами //Україна. – 1930.- Кн. 41. – С. 60-84.

С. 80-81: Лист-прохання О.О.Русова від групи чернігівської інтелігенції (Б.Д.Грінченка, М.М.Коцюбинського, В.Самійленка) до Д.Л.Мордовця від 4 трав. 1899 р. допомоги у збиранні пожертв на встановлення надгробка видатного поета-байкаря Л.І.Глібова.

1931

254. ЛИСТУВАННЯ Ол. Русова з Мел. Бучинським (1871-2) //Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862-1884 р.р.: Матеріяли до іст. укр. культури в Галичині та її зв'язків з Україною. – Харків: Вид-во “Пролетар”, 1931.– VII, 606 с.

С.185-203:14 листів О.Русова до М.Бучинського і 4 листа-відповіді останнього (1871-1873 рр.).

1938

255. ВОЗНЯК М. З листовних зв'язків Олександра Русова //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики.- Львів, 1938. – Т.V. – 23 с.

19 листів до західноукр. діячів В.Навроцького, К.Сушкевича, О.Кониського, І.Франка, В.Горбачевського, І.Белея, О.Огоновського та Ф.Вовка, Наук. т-ва ім. Т.Шевченка (1871-1905 рр.).

1966

256. Т.Г.ШЕВЧЕНКО в епістолярії Відділу рукописів :[36. неопубл. і маловідомих листів] /Вступ. ст. В.Шубравського “У боротьбі за Шевченка”; Відп. ред. Ф.К.Сарана. – К.: Наук. думка, 1966. – 492 с. з іл. і факс.; 4 іл. і портр.

С. 70, 130, 226, 276, 282, 286 – 287, 293, 304 – 305, 310, 315 – 317, 352, 431 – 432, 434: 12 листів О.О.Русова до М.І. та А.Л.Костомарових, П.Я.Стебницького, І.І.Щітківського, Об'єднаного комітету по спорудженню пам'ятника Т.Г.Шевченку у Києві за 1882-1914 рр., пов'язаних з увічненням пам'яті геніального поета.

1979

257. ЛИСТИ до Марка Вовчка: У 2-х т. Т.ІІ. Листи 1870-1907 /Упоряд. і прим. О.І.Гончара. – К.: Наук. думка, 1979. – 556 с.

С. 145-146, 149-151: 3 листи О.Русова з Чехії з приводу написання спогадів про Т.Шевченка для празького “Кобзаря”(1875 р.).

1991

258. ФРАНЧУК В. З листування Олександра Потебні та Олександра Русова //Нар. творчість та етнографія. – 1991. – №1. – С.69-78.

5 листів О.Русова з приводу етногр. і лінгвіст. особливостей населення Черніг. губ. (1878-1880 рр.).

1998

259. ЛИСТИ О.О.Русова до М.С.Грушевського (1905-1914) //Катренко А.М., Петрук Б.В. Олександр Олександрович Русов. – К., 1998. – С.33-55.

22 листи за 1905 – 1914 рр.

1999

260. ЛИСТИ Олександра та Софії Русових до Михайла і Віри Коцюбинських /Вступ. ст., публ., комен. І.Зайченка, О.Рахна //Київ. старовина. – 1999. – №5. – С.70-81.

11 листів 1900 – 1910 рр.

261. РАХНО О. Листи Олександра Русова до Іллі Шрага //Сіверян. літопис. – 1999. – №2. – С.142-147.

3 листи 1907 – 1911 рр.

2003

262. ЛИСТИ до Михайла Коцюбинського. Т.4. / Упоряд., комент. В.Мазного; відп. ред. тому М.Коцюбинська.- Ніжин: Аспект-поліграф, 2003. – 400 с.

С.79-90: 13 листів О.Русова до М.М.Коцюбинського (1900-1910 рр.).

НЕОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ О. РУСОВА

1875

263. ГРАМАТИКА української мови. Прага, 1875. – 150 арк.

1878

264. ЩОДЕННИК чоловіка Русової Русова О.О. (5 серпня – 25 серпня 1878 р.). – 18 Арк.

1883

265. НУЖНА ли однообразная программа для земской статистики. – Б. м., м.р. [1883-1884?]. – 40 с.

1901

266. ЗАПИСКИ земского губернского гласного. С 1898-1899 по 1901 год. – 100 с.

1905

267. ПРО Вкраїну і український народ. – Б.м., Б.р. [після 1904 р.]. – 23 с.

1907

268. БАЖАНІ: Громад. строй, народодержавні права і обов'язки людей на Україні. – Б.м., б.м. – 15 с.

[1907]

* Зберігаються у фондах Відділу рукописів Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, Інституту рукопису Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського НАН України, Науковому архіві Інституту археології НАН України, Центральному державному архіві вищих органів державної влади і управління України.

ЛІТЕРАТУРА ПРО О.РУСОВА

1874

269. ЖУРНАЛЫ заседаний Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества //Записки Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества. – К., 1874.- Т.1. - С.1-88.

С.1, 2, 8, 9, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 27, 30, 33, 38, 39, 40, 41, 51, 59, 61, 64, 66, 67, 265: О.Русов.

270. ИСТОРИЧЕСКИЕ песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М.Драгоманова. – К.: Тип. М.П.Фрица, 1874. – XXIV, 336 с.

С.П.: О.Русов.

271. ОТЧЕТ о деятельности Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества за 1873 год /Сост. П.П.Чубинский. – К.: Тип. Губ. Правления, 1874. – 23 с.

С. 2-3, 7, 10, 16, 20: О.Русов.

1875

272. ЖУРНАЛ заседания Совета Императорского Русского Географического общества. – 27-го дек. 1874 г. //Известия Император. Рус. Геогр. Об-ва. – 1875. – Т.ХІ. – Вып. 1-6. – С.46-50.

С.49: О.Русов.

273. ЖУРНАЛЫ заседаний Юго-Западного Отдела Императорского Русского Географического Общества. Т.2. – К.: Тип. Император. ун-та Св. Владимира, 1875. – 44 с.

С. 14, 18: О.Русов.

274. КИЕВ и его предместия: Шулявка, Соломенка с Протасовым Яром, Байкова Гора и Демиевка с Саперною Слободкою по переписи 2 марта 1874 года, произведенной и разработанной Юго-Западным Отделом Императорского Русского Географического Общества. – К., 1875. - ЛП, 401 с.

С.Х, XVIII, XIX, XXIII: О.Русов.

1876

275. ОТЧЕТ о деятельности Юго-Западного отдела Императорского Русского Географического Общества за 1875 год /Сост. А.Д.Антепович. – К.: Тип. М.П.Фрица, 1876. – 46 с.

С.10, 11, 20-22, 42-46: О.Русов.

276. ОТЧЕТ Статистического Отделения при Черниговской Губернской Земской Управе за 1876 год //Зем. сб. Черниг. губ. – 1876. – №9-12.– С. 393-407. – Прил.

С. 394: О.Русов.

1877

277. ДОКЛАД о произведенном расходе на содержание третьего члена статистического отделения: Постановления Черниг. Губ. Зем. Управы по разным вопр. и др. сведения //Зем. сб. Черниг. губ. – 1877. – №1, 2, 3, 4. – С.63 –73.

С.63: О.Русов.

1881

278. ЖУРНАЛ заседания Отделения Статистики. – 22 декабря 1880 года //Известия Император. Рус. Геогр. Об-ва. – 1881. – Т.17. – Вып. 5. – С.18 – 35.

С.143-144: О.Русов.

1882

279. ПРОТОКОЛЫ Херсонской губернской статистической комиссии (4-8 февр. 1882 г.) //Сб. Херсон. земства. – 1882. – №1. – С.7-29.

С.7, 8, 12: О.Русов.

1884

280. ЖУРНАЛЫ заседаний губернской земской комиссии по переоценке городских недвижимых имуществ //Сб. Херсон. земства. – 1884. – №3. – С.55-88.

С.55, 70, 84: О.Русов.

281. ПРОТОКОЛЫ Херсонской губернской земской статистической комиссии //Сб. Херсон. земства. – 1884. – №3. – С.1-30.

С.1, 11, 12, 14, 16, 17, 18-20: О. Русов.

1886

282. ПРОТОКОЛЫ заседаний губернской статистической комиссии //Сб. Херсон. земства. – 1886. – №5. – С.83-87.

С.84, 86: О.Русов.

1887

283. ПРОТОКОЛЫ X съезда врачей и членов управ Херсонской губернии //Сб. Херсон. земства. – 1887. – №1. – С.1-43.
С.42: О. Русов.

1890

284. ОТЧЕТ о заседаниях Историко-Филологического Общества //Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества. – Харьков, 1890. – Т.2. – С.1–XI.

С.V: О. Русов.

285. СКАДОВСКИЙ Г.Л. Белозерское городище Херсонского уезда, Белозерской волости и соседние городища и курганы между низовьем р. Ингульца и началом Днепровского лимана //Труды восьмого Археологического съезда в Москве 1890 г. /Под ред. графини П.С.Уваровой. – М., 1897. – Т.III. – С.75-107.

С.33, 107: О. Русов.

1891

286. ОТЧЕТ о деятельности Харьковского Историко-Филологического Общества в 1890/91 академическом году, составленный секретарем общества Н.Ф.Сумцовым и Отчет об архиве Общества с 1-го октября 1889 по 1-е октября 1890 года //Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества. – Харьков, 1891. – Т.3. – С.1–XXVII.

С. VI, VII, XIII, XIV, XV, XXII: О. Русов.

287. ОТЧЕТ Харьковской общественной библиотеки за четвертый год и Протокол Общего Собрания членов ее 9-го декабря 1890 года. – Харьков: Тип. Зильберга, 1891. – 39 с.

С.1, 2, 3, 34, 39: О. Русов.

288. ПЫПИН А.Н. История русской этнографии: В 4-х т. – СПб., 1891. – Т.3. Этнография малорусская. – 425 с.

С.402: О.Русов.

1892

289. ОТЧЕТ о деятельности Харьковского Историко-Филологического Общества в 1891/92 академическом году, составленный секретарем общества Н.Ф.Сумцовым //Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества. Харьков, 1892. – Т.4. – С.1–XXII.

С.XIV: О. Русов.

1893

290. ОБ УЧРЕЖДЕНИИ текущей статистики губернского земства //Зем. сб. Черниг. губ. – 1893. – №2. – С.7-18.

С.13: О. Русов.

291. ОТЧЕТ о деятельности Харьковского Историко-Филологического Общества в 1892/93 академическом году, составленный Н.Ф.Сумцовым //Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества. – Харьков, 1893. – Т.5. – Вып.1. – С.1–XIV.

С.II: О. Русов.

292. ОТЧЕТ Харьковской общественной библиотеки за седьмой год и Протокол Общего Собрания членов ее 12 декабря 1893 года. – Харьков: Тип. Шмерковича, 1893. – 70 с.

С.1, 3, 4, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70: О.Русов.

1894

293. ОТЧЕТ о деятельности Харьковского Историко-Филологического Общества в 1893/94 акад. году: (Сост. Н.Ф. Сумцовым) //Сборник Харьковского Историко-Филологического Общества. – Харьков, 1894.– Т.6.– Вып.II.– С.1 – XVI.

С. V, VIII, XI, XII: О.Русов.

294. ЯСНОПОЛЬСКИЙ Н.П. Черниговский музыкально-драматический кружок //Черниг. губ. ведом. – 1894. – 28 сент. - (Ч. неоф.).

1895

295. ПРОТОКОЛЫ совещаний земских страховых агентов Черниговской губернии с 20 по 29 апреля 1895 года.- Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1895. – 99 с.

С.5-6, 30, 32, 37: О. Русов.

296. ОТЧЕТ Харьковской общественной библиотеки за восьмой год: (С 26 сент. 1893 г. по 1 окт. 1894 г.). – Харьков: Тип. Шмерковича, 1895. – 61 с.

С.1, 4: О.Русов.

297. ЯСНОПОЛЬСКИЙ Н.П. Черниговский музыкально-драматический кружок //Черниг. губ. ведом.– 1895. – 11 апр. – (Ч. неоф.).

1896

298. О РАБОТАХ по сводному описанию губернии: [Докл. Черниг. губ. зем. управы] //Зем. сб. Черниг. губ. – 1896. – №6. – С.162 - 165. – Прил.

С.163, 165: О.Русов.

299. ОТЧЕТ Черниговской губернской земской управы за 1895 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1896. – 352 с.

С.56: О. Русов.

1897

300. ЖУРНАЛ заседания участников Ссудо-Сберегательной Кассы служащих в Черниговском губернском земстве 23 марта 1897 года: Местная хроника //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №4. – С.41- 48.

С.41, 44 - 47: О.Русов.

301. ЖУРНАЛЬНЫЕ постановления губернской земской управы за 1896 год //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – № 11-12. – С.1-130.

С.7-8, 19, 29, 116: О.Русов.

302. КАЛЕНДАРЬ Черниговской губернии на 1898 год /Изд. Черниг. Губ. Стат. Комитета. – Чернигов: Тип. Губ. Правления, 1897. – 342, 189 с.

С. 27, 30, 31: О.Русов.

303. ПРОТОКОЛЫ заседаний VI съезда врачей и представителей земств Черниговской губернии 18 сентября 1897 года: Местная хроника //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №8-9. – С.1-128.

С.10, 17, 29, 57, 66, 72, 86, 99, 104, 111, 117, 128: О.Русов.

304. ОТЧЕТ Черниговской губернской земской управы за 1896 год //Зем. сб. Черниг. губ. – 1897. – №11-12. – С.1-328. – Прил.

С.7, 19, 29, 116: О.Русов.

1898

305. ВТОРОЕ заседание Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №8. – С.23-30.

С.23: О.Русов.

306. ЗАСЕДАНИЕ Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7 августа 1898 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №9. – С.58-63.

С.58, 60: О.Русов.

307. ЗАСЕДАНИЕ Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7 сентября 1898 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №10. – С.12-14.

С.12: О.Русов.

308. ЗАСЕДАНИЕ Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7 ноября 1898 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №11-12. – С.15-28.

С.15: О.Русов.

309. КРАТКОЕ изложение занятий комиссии: Докл. Черниг. Губ. Зем. Собр. XXXIII-й очередной сессии Комиссии по нар. образованию //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – № 2-4. – С.1-120. – Прил. - С.1-26.

С. 3, 4, 10, 11, 13, 14, 15, 20, 22, 24, 26: О.Русов.

310. ОТЧЕТ Комитета по присуждению премий, учрежденных Харьковским Земельным Банком в память двадцатипятилетия царствования Императора Александра II при Императорском Харьковском университете. – Харьков, 1898. – 99 с.

С.36: О.Русов.

311. ОТЧЕТ Черниговской губернской земской управы за 1897 год //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №10. – С.1-296. – Прил.

С.22, 209, 219: О.Русов.

312. ОТЧЕТ Черниговской общественной библиотеки за 1897 год //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №5. – С.93-116.

С.93, 95, 116: О.Русов.

313. СПИСОК гласных, избранных на трехлетие с 1898 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1898. – №9. – С.64-69.

С.68: О.Русов.

1899

314. ЖУРНАЛ заседания Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7 и 8 марта 1899 г. (№1.) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №3. – С.13-20.

С. 13, 18, 19, 20: О.Русов.

315. ЖУРНАЛ заседания Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7 апреля 1899 г. (№2) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №6. – С.9-15.

С.9, 13, 14: О.Русов.

316. ЖУРНАЛ заседания Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе 7-го сентября 1899 г. (№6) //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №11. – С.5-51.

С.5, 6, 9, 37: О.Русов.

317. ЖУРНАЛЫ заседаний Сельскохозяйственного Экономического Совета при Черниговской Губернской Земской Управе за второе полугодие 1899 года. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – 149 с.

С.37, 38: О.Русов.

318. ЖУРНАЛЬНЫЕ постановления губернской земской управы за апрель и май 1899 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №8. – С.51-60.

С.57: О.Русов.

319. ЖУРНАЛЬНЫЕ постановления Черниговской Губернской Земской Управы за 1899 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – 38 с.
С. 27: О.Русов.
320. КРАТКОЕ изложение занятий комиссии: Докл. по вопросу о всеобщем обучении комиссии по нар. образованию //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №8. – С.814-839. – Прил. №159.
С.816, 817, 823, 824, 827, 832, 835, 837, 839: О.Русов.
321. ОТЧЕТ Черниговской губернской земской управы за 1898 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – 320 с.
С.313: О.Русов.
322. ОТЧЕТ Черниговской общественной библиотеки за 1898 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – 23 с.
С.1, 21, 22: О.Русов.
323. РУСОВ (Александр Александрович) //Энциклопедический Словарь /Изд.: Ф.А.Брокгауз, И.А.Ефрон. – СПб., 1899. – Т. 27. – С.298.
324. СОСТАВ экономического совета при Черниговской Губернской Управе //Зем. сб. Черниг. губ. – 1899. – №5. – С. 13-14.
С.13: О.Русов.
325. СТЕНОГРАФИЧЕСКИЙ отчет заседаний Черниговского Губернского Земского Собрания XXXIV очередной сессии 1898 г., состоявшейся 17 января – 6 февраля 1899 г. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1899. – XXXIV, 16, 288 с.
С. 3, 6, 34, 38, 103-104, 169-170, 186-187, 189, 259-260: О.Русов.
- 1900**
326. ЖУРНАЛ заседания Общего Собрания членов Общества вспомоществования учащим и учившим Черниговской губернии 10-го августа 1899 года //Зем. сб. Черниг. губ. – 1900. – №9. – С.1-81. – Прил.
С. 14, 68: О.Русов.
327. ОТЧЕТ Черниговской общественной библиотеки за 1899 год. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1900. – 24 с.
С.1, 2: О.Русов.
- 1901**
328. ЛИЧКОВ Л. Письмо в редакцию: По вопросу об открытии в Киеве Юж. отд. Геогр. об - ва //Киев. старина. – 1901. – Т.72. – №1. – С.7-14.
С.9: О.Русов.
329. ЧЕСТВОВАНИЕ А.А.Русова //Киев. старина. – 1901. – Т.75. – Кн.10. – С. 23-25.
- 1902**
330. ОТЧЕТ Черниговской губернской земской управы за 1901 год. Чернигов, 1902. – 390 с.
С.351, 352: О.Русов.
331. СТЕНОГРАФИЧЕСКИЙ отчет заседаний Черниговского Губернского Земского Собрания XXXVII очередной сессии 1901 г., состоявшейся с 15 ноября по 5 декабря 1901 года. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1902. – V, 73, 861, 227 с.
С.785, 786, 787, 790, 791, 794, 798, 799: О. Русов.
Обговорення доп. та пропозицій О.Русова щодо роботи стат. відділ. губ. земства.
- 1903**
332. МАРЧЕНКО В. Народное образование в Черниговской губернии //Зем. сб. Черниг. губ. – 1903. – №7. – С.74-106.
С. 74, 75, 85, 86, 87: О.Русов.
333. СТАРИЦКИЙ М. К биографии Н.В.Лысенко: (Воспоминания) //Киев. старина. – 1903. – Т.83. – № 12. – С. 442-482.
С. 475: О.Русов.
- 1904**
334. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1903 год. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1904. – 160 с.
С. 20, 65: О.Русов.
335. ПЧИЛКА О. Михаил Петрович Старицкий: (Памяти товарища) //Киев. старина. – 1904. – Т.85. – №5-6. – С.400-449.
С. 414: О.Русов.
336. РУСОВ, Александр Александрович //Большая Энциклопедия /Под ред. С.Н.Южакова. – СПб., 1904. – Т. 16. – С. 601.
- 1905**
337. ЖУРНАЛ заседания Совета Императорского Вольного Экономического Общества совместно с членами Общества 31-го мая 1905 года //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва. – 1905. – №1-3. – С.82-84.
С.84: О.Русов.
338. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1904 год. – СПб.: Тип. училища глухонемых, 1905. – 200 с.

С. 12, 16, 65, 83, 85: О.Русов.

339. ОТЧЕТ о действиях Императорского Вольного Экономического Общества за 1904 год //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва. – 1905. – №4-6. – С.1-74.

С.7, 32, 62: О.Русов.

340. ОТЧЕТ о заседании Крестьянской Комиссии Императорского Вольного Экономического Общества 13-го апреля 1905 года //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва.- 1905. – №1-3. – С.30-73.

С.60-61: О.Русов.

341. ОТЧЕТ о заседании Крестьянской Комиссии Императорского Вольного Экономического Общества 26-го апреля 1905 года: (Прения по докл. А.А.Русова) //Тр. Император. Вольного Эконом. Об-ва. – 1905. – №4-6. – С.75-81.

342. ЧЕСТВОВАНИЕ Д.Л.Мордовцева //Киев. старина.– 1905.– Т.89. – №6. – С.262-263.

С. 263: О.Русов.

1906

343. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1905 год. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1906. – 209 с.

С. 16, 23, 28, 39, 81, 83: О.Русов.

344. ОТЧЕТ о присуждении премии Н.И.Костомарова за лучший малорусский словарь //Киев. старина. – 1906. – Т.93. – №7-8. – С.191-230.

С.192: О.Русов.

1907

345. БЕЛОКОНСКИЙ И.П. Земское движение до образования партии Народной Свободы //Былое. – 1907. – №4. – С.231-255.

С. 232, 236: О.Русов.

346. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1906 год. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1907. – 174 с.

С. 10, 40, 42: О.Русов.

347. СВОД указаний, данных некоторыми из арестованных по делам о государственных преступлениях: (Май 1880 г.) //Былое. – 1907. – №6. – С.118-152.

С.124-125: О.Русов.

1908

348. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1907 год. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1908. – 135 с.

С. 47, 55: О.Русов.

1909

349. ЛИЧНЫЙ состав Киевского Коммерческого Института //Известия Киев. Коммерч. Ин-та. – 1909. – Кн.1. – С.47-51.

С. 47, 48, 49, 50, 51: О.Русов.

У 1 – 29 книгах “Известий” (1909 – 1915 рр.) зустрічається прізвище О.Русова у розділах “Особовий склад ККІ”, “Огляд викладання”, а також як редактора журналу.

350. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепольных и дешевых книг” за 1908 год. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых, 1909. – 149 с.

С. 19, 50, 64, 69, 79: О.Русов.

351. РУСОВ Александр Александрович (1847) //Малый энциклопедический словарь / Изд. Ф.А.Брокгауз и И.А.Ефрон. – СПб., 1909. – Т.2. – Вып.IV. – С.1283.

1910

352. БЕЛОКОНСКИЙ И.П. Земство и Конституция.- М.: Изд. Т-ва “Образование”, 1910. – 183 с.

С.9, 13: О.Русов.

353*. ПЕРЕПИСКА Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. 1871-1877 /Зладив М.Павлик //36. Фільольог. секції Наук. Т-ва імені Шевченка. – Львів, 1910. – Т.ХІІІ. – ХІІІ, 353 с.

У листуванні часто згадується О.Русов.

1911

354. ВЕСЕЛОВСКИЙ Б.Б. История земства: В 4-х т. – СПб.: Изд-во О.Н.Поповой, 1911. – Т.4. – 849 с. разд. паг.

С.307-316: О.Русов.

1912

355. БОГУЧАРСКИЙ В.Я. Из истории политической борьбы в 70-х и 80-х гг. XIX века. Партия “Народной Воли” ее происхождение, судьба и гибель. – М.: Русская мысль, 1912. – IV, 483 с.

С.397, 406, 407, 412: О.Русов.

356. БУДА С. Памятник Т.Г.Шевченку //Укр. жизнь. – 1912. – №3.– С.24-36.

С.27, 32: О.Русов.

1913

357. РУСОВА С.Ф. К 40-летию юбилею Юго-Западного отдела Императорского Географического Общества //Укр. жизнь.– 1913.– №11.– С.28-40.
С.29, 30, 31, 33, 36: О.Русов.

1914

358. БЕЛОКОНСКИЙ И.П. Земское движение /2-е изд., знач. доп. – М.: Задруга, 1914. – 397 с.: 260 портр.

С.6, 7, 11, 86, 132: О.Русов.

359. ВОЛКОВ Ф. П.П.Чубинский: Отрывок из личных воспоминаний //Укр. жизнь. – 1914. – №1. – С.43-60.

С.49, 50: О.Русов.

360. ЕФРЕМОВ С. Судьба одной книги: К столетней годовщине рождения Т.Г.Шевченка (25 февр. 1814 – 1914 гг.) //Голос минувшего. – 1914. – №2. – С.28-41.

С.34: О.Русов.

361. ЖУРНАЛЫ заседаний Черниговской губернской архивной комиссии //Тр. Черниг. губ. арх. комиссии. – Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1914. – Вып.1. – С.27-64.

С. 43, 49: О.Русов.

362. ЗЕМСКОЕ движение и украинофилы //Укр. жизнь. – 1914. – №1. – С.88-89.

С.88, 89: О.Русов.

363. КАУФМАН А.А. Земская статистика //Юбилейный земский сборник. 1864 – 1914 /Под ред. Б.Б.Веселовского и З.Г.Френкеля. – СПб., 1914. – С.260-291.

С.261-262: О. Русов.

1915

364. А.А.РУСОВ //Черниг. зем. неделя. – 1915. – № 43. – С.15-16.

365. А.А.РУССОВ //Селянин (Чернігів). – 1915. – № 19-20. – С. 382.

366. БАЖАЕВ В. Памяти А.А.Русова //Киев. мысль. – 1915. – 10 окт.

367. БЕЛОКОНСКИЙ И.П. Памяти Александра Александровича Русова //Вестник Европы (СПб.). – 1915. – Кн.11. – С.395-398.

368*. [ВОЗНЯК М.] Олександр Русов //Вістн. Союза Визволення України.– 1915. – Ч.53-54.

369. В-СКИЙ А. А.А.Русов: (Некролог) //Черниг. слово. – 1915. – №2536. – 11 окт.

370. ГРУШЕВСКИЙ А. Из жизни киевского украинского кружка //Укр. жизнь. – 1915. – №11-12. – С.33-39.

С.34, 35, 37, 38, 39: О.Русов.

371. ЕФРЕМОВ С. Пам'яті Ол.Русова, Пам'яті К.Паньківського, В.Лесевич //Основа (Одеса). – 1915. – Кн.3. (жовт.). – С.34-40.

372. ЖЕБУНЕВ Л. Памяти А.А.Русова //Укр. жизнь. – 1915.– №10. – С.17-24.

373. ЖУРНАЛ заседания Отделения Этнографии 30 января 1915 года //Известия Император. Рус. Геогр. Об-ва. – 1915. – Т.LI. – Вып.VII. – С.29-31.

С.30: О.Русов.

374. ЛАНДО В. Памяти А.А.Русова //Киев. мысль. – 1915. – 14 окт.

375. МОГИЛЯНСКИЙ М. А.А.Русов //Речь. – 1915. – 10 окт. – С.4.

376. НАУМЕНКО В. Светлой памяти старого товарища и друга А.А.Русова //Киев. мысль. – 1915. – 15 окт.

377*. НАУМЕНКО В. Світлій пам'яті старого товарища й приятеля О.Русова //Вістн. Союза Визволення України. – 1915. – Ч.53-56.

378. Н.О. ПАМЯТИ Александра Александровича Русова //Рус. ведом. – 1915. – 11 окт. – С.5.

379.* ОЛЕКСАНДЕР Русов (Тимчасова звістка) //Вістн. Союза Визволення України. – 1915. – Ч.45-46.

380. ПИНЧУК В. Памяти учителя //Приднепровский край. – 1915. – 12 окт. – С.2.

381. ПОХОРОНЫ А.А.Русова //Киев. мысль. – 1915. – 16 окт.

382. ПОХОРОНЫ проф. Русова //Рус. ведом. – 1915. – 15 окт.

383. ПРОКОПОВИЧ В. Памяти А.А.Русова //Рус. ведом. – 1915. – 7 нояб. – С.5-6.

384. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО Н. Вечной памяти светлого //Укр. жизнь. – 1915. – №10. – С.15-16.

385. РУСОВ А.А. //Истор. вестн. – 1915. – №11. – С.701-702.

386. СМУТОК П. Памяти А.Русова //Укр. жизнь. – 1915. – №10. – С.10-14.

387. ТЕЛЕГРАММЫ от различных организаций //Укр. жизнь. – 1915. – №11-12. – С.156-159.

388. ТЕЛЕГРАММЫ, полученные семьей покойного Александра Александровича Русова от частных лиц //Укр. жизнь. – 1915. – №11-12. – С.154-156.

389. ФЕДОРОВИЧ А. Памяти А.А.Русова //Черниг. слово. – 1915. – 17 окт.

390. ХИЖНЯКОВ В. Памяти А.А.Русова //Рус. записки. – 1915. – №11. – С.305-308.

1916

391. НАУМЕНКО В. Александр Александрович Русов и его общественная и литературно-научная работа на Украине и для Украины //Укр. жизнь. – 1916. – №1. – С.33-48; №3. – С.14-31.

392. ОТЧЕТ “Благотворительного Общества издания общепользных и дешевых книг” за 1915 год. – Пг.: Тип. уч-ща глухонемых, 1916. – 21 с.

С. 8, 10, 12: О.Русов.

393. ПАДАЛКА Л.В. Александр Александрович Русов в воспоминаниях земского статистика //Стат. вестн. – М., 1916. – Кн.2. – С.64-81.

394. ПАМЯТИ А.А.Русова //Укр. жизнь. – 1916. – №6. – С.67.

395. ПАМЯТИ Олександра Русова //Український науковий збірник. – М., 1916. – Вип.2. – С.V-VIII.

396. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО Н. Дни осенние, ненасытные: Венок на могилу К.Паньківського, А.Русова, И.Франка //Укр. жизнь. – 1916. – №9. – С.58-60.

397. ХИЖНЯКОВ В.М. Воспоминания земского деятеля /Пред. В.Я.Богучарского. – Пг.: Огни, 1916. – XV, 251 с.

С. 150, 152: О.Русов.

398. ЯСНОПОЛЬСКИЙ Л. Биографическая заметка об А.А.Русове. – Б. м., Б.р. – 15 с.

1918

399. ГРУШЕВСЬКИЙ О. О.О.Русов. (1847-1915) //Літ.-наук. вістн. – 1918. – Т.72. – Кн.10-12. – С.87-94.

400*. НЕКРОЛЬОГИ: Дійсні члени. Олександр Русов //Хроніка Наук. т-ва імені Шевченка у Львові. – 1918. – Ч.60-62. – С.109-110.

401. ПОКРОВСКИЙ Ф. В.Г.Короленко под надзором полиции (1876-1903гг.) //Былое. – 1918. – Кн.7. – №13. – С.3-37.

С.36: О.Русов.

402. РУСОВА С. Спомини про перший театральний гурток у Києві //Літ.-наук. вістн. – 1918. – Т.LXX. – Кн.4-6. – С.104-107.

С.105, 106, 107: О.Русов.

1922

403. ГРУШЕВСЬКИЙ М. З починів українського соціалістичного руху: Начерки і фрагменти //З починів українського соціалістичного руху: Мих. Драгоманов і женецький соціалістичний гурток /Зладив М.Грушевський.- Wien, 1922. – С.5-103.

С.5, 7, 10: О.Русов.

1924

404. ВАРЗАР В.Е. Воспоминания старого статистика.- Ростов-на Дону, 1924. – 22 с.

С.4, 8: О.Русов.

405. ГРУШЕВСЬКИЙ М. П'ятдесят літ "Исторических песен Малорусского народа" Антоновича і Драгоманова //Україна. – 1924. – №2-4. – С.97-109.

С.99: О.Русов.

406. СТЕБНИЦЬКИЙ П. "Кобзар" під судом //Зап. істор.-філолог. відділу ВУАН. – К., 1924. – Кн.IV. – С.36-48.

С.41: О.Русов.

1925

407. ІВАНОВ Є. Центральний історичний архів у Харкові (1880-1924 р.р.) //Арх. справа. – 1925. – Кн. 1. – С. 119-143.

С. 140: О.Русов.

1926

408. ЛІНДФОРС С. Децо з спогадів за М.П. Драгоманова //Зап. істор.-філолог. відділу ВУАН. – К., 1926. – Кн. VII-VIII. – С. 399-401.

С.401: О.Русов.

409. СПОМИНИ Ірини Волод. Антонович про М.П.Драгоманова /Зап. і до друку приладив С.Глушко //Україна. – 1926. – Кн.4 (18). – С.120-134.

С.126, 128: О.Русов.

410. СТУДИНСЬКИЙ К. Перша зустріч Михайла Драгоманова з галицькими студентами //Україна. – 1926. – Кн.2-3. – С.70-75.

С.71,72: О.Русов.

411*. ШАМРАЙ С. Київський одноденний перепис 2-го березоля 1874 року: (Сторінка з історії марксизму на Україні) //Київ та його околиця в історії і пам'ятках. - К., 1926. - С.353-384.

1927

412. ГЕРМАЙЗЕ О. Десятиліття Жовтневої Революції і українська наука //Україна. – 1927. – Кн.4 (23). – С. I-VII.

С.V: О.Русов.

413. ГЕРМАЙЗЕ О. З історії селянських хвилювань та народницької пропаганди на Чернігівщині 70 рр.: До споминів Ол.Ол.Русова //За сто літ: Матеріали з громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. – К., 1927.- Т.24. – Кн.1. – С. 259-265.

414. ГРУШЕВСЬКА К. Передмова //Українські народні думи: У 2-х т. – К., 1927. – Т. 1. – С. 1 - 172.

С.85 - 87: О.Русов.

415. ЖИТЕЦЬКИЙ І. Південно-Західний Відділ Географічного Товариства у Києві: (З приводу 50-річчя його закриття в 1876 р.) //Україна. – 1927. – Кн.5 (24). – С.31-36.

С.31, 33: О.Русов.

416. ЖИТЕЦЬКИЙ І. Київська Громада за 60-тих років //Україна. – 1927. – Кн.1. – С. 91-125.
С. 125: О.Русов.
417. КОНОЩЕНКО А. “Дніпрова Чайка”: (Спогади) //Україна. – 1927. – Кн.5(24). – С.121-125.
С.121, 122: О.Русов.
418. РЯБІНІН-СКЛЯРЕВСЬКИЙ О. З революційного українського руху 1870 - 80 рр. Єлизаветградський гурток //Україна. – 1927. – Кн. 4. – С. 112-123.
С.113, 114, 116, 117, 118, 119: О.Русов.

1928

419. ГРІНЧЕНКОВА М., Верзилів А. Чернігівська українська громада: Спогади //Чернігів і Північне Лівобережжя/Під ред. М.Грушевського. – К., 1928.– С. 463-487.
С.466, 472, 485, 486, 487: О.Русов.
420. ДУЧІНСЬКИЙ А. Революційна українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901-1905 років //За сто літ: Матеріали із громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. – К., 1928. – Т.25. – Кн. 2. – С. 283-320.
С. 285-286, 288, 289, 290: О.Русов.
421. РУСОВА С. Мої спомини (1861-1879) //За сто літ: Матеріали з громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. – К.: Держвидав України, 1928. – Т.25. – Кн.2. – С.147-205.
422. РУСОВА С. Мої спомини (1879-1915) //За сто літ: Матеріали з громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського.- К., 1928.- Т.28.- Кн.3.- С.135-175.
423. СТУДИНСЬКИЙ К. До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860 – 1873 //Україна. – 1928. – Кн.2. – С.6 - 40.
С.34, 35: О.Русов.
424. ТКАЧЕНКО М. З нової історіографії Чернігівщини //Чернігів і Північне Лівобережжя /Під ред. М.Грушевського.- К., 1928. – С.488-500.
С.492, 493: О.Русов.
425. ТУЛУБ О. Матеріали до життєпису Володимира Самійленка //За сто літ: Матеріали із громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. - К., 1928.- Т.28. – Кн.3.– С.294-314.
С.308: О. Русов.
426. ТУЛУБ О. Матеріали до “Словника псевдонімів українських письменників” //Записки істор.-філолог. відділу ВУАН. – К.,1928. – Кн.XVI. – С.228-254.
С.231, 233, 238, 240, 242, 243: О.Русов.
427. ФЕДОРЕНКО П. Чернігівський краєвий історичний архів та його фонди //Арх. справа. – 1928. – Кн.7.- С.22-30.
С.29: О.Русов.

1929

- 428*. МАКСИМОВИЧ Т. Чернігівські мемуаристи: Софія Русова. Мої спомини //Записки істор.-філолог. відділу ВУАН. – К., 1929. – Кн.XXV. – С. 358-373.
429. РЯБІНІН-СКЛЯРЕВСЬКИЙ О. З життя Одеської Громади 1880-х років //За сто літ: Матеріали із громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. /Під ред. М.Грушевського. – К., 1929. – Кн. 4. – С.161-180.
С. 167, 169: О.Русов.

1930

430. БЛИК П. М.М.Коцюбинський як член чернігівської ученої архівної комісії (1902-1904 рр.) //Арх. справа. – 1930. – Кн.11. – С.69-71.
С.69: О.Русов.
431. ВОЗНЯК М. З приводу двадцятиліття “Кобзаря” в редакції В.Доманицького //За сто літ: Матеріали із громад. й літ. життя України XIX і поч. XX ст. – К.: Харків, 1930. – Кн.5.- С.272-304.
С.277: О.Русов.
432. КЛИМЕНКО П. Компюти та ревізії XVIII ст. //Український археографічний збірник. – К.: ВУАН, 1930. – Т.3. – С.57 – 241.
С. 95 – 96: О.Русов.
- 433*. МАСЮТИН Ю. Професійна статистика в Росії та на Україні //Демогр. зб. ВУАН. – К., 1930. – Т.VII. – С.1-33.
434. САВЧЕНКО Ф. Заборона українства 1876 р.: До історії громад. рухів на Україні 1860-1870-х рр. – Харків; К.: ДержвидавУкраїни, 1930. – XIV, 415 с.
С. 14, 22, 24, 25, 36, 39, 40, 42, 46, 47, 49, 53, 60, 82, 84, 85, 87, 98, 99, 100, 101, 119, 176, 234, 238, 273, 277, 281, 282, 285, 286, 287, 289, 290, 301, 309, 313, 317, 318: О.Русов.

1931

435. ФЕДОРЕНКО П. Нариси з історії вивчення Чернігівщини //Записки Черніг. Наук. Т-ва. – Чернігів, 1931.- Т.1. – С.5-38.
С.25, 27, 28: О.Русов.
436. ЧИКАЛЕНКО Є. Щоденник (1907-1917). – Львів: Червона калина, 1931. – 496 с.
С.127, 396: О.Русов.

1933

437. ЛОТОЦЬКИЙ О. Сторінки минулого: У 3 ч. – Варшава, 1933. – Ч.2.– 481 с.– (Праці Укр. наук. ін-ту. Т. XII.).

С. 17, 26, 41, 42, 43, 44, 45, 59, 192, 236, 261, 269, 273, 275, 298, 299, 300, 320, 322, 357, 365, 373, 397, 418, 419, 427, 449, 456: О.Русов.

438. УКРАЇНЦІ в Першій Державній Думі: Із споминів Д.Дорошенка //Життя і знання (Львів). – 1933. – Ч.2. – С.38-39; Ч.3. – С.78-79.

С.39, 79: О.Русов.

1934

439. ДОРОШЕНКО Д. Євген Чикаленко, його життя і громадська діяльність /Вид. фонду імені Є.Чикаленко при Укр. Академ. Комітеті. – Прага, 1934. – 100 с.

С.6, 55: О.Русов.

440. ЛОТОЦЬКИЙ О. Сторінки минулого: У 3 ч. – Варшава, 1934. – Ч.3. – 392 с. – (Праці Укр. наук. ін-ту. Т. XXI.).

С.12, 14, 17, 35, 133, 135, 141, 158, 164, 170, 175, 177, 179: О.Русов.

441. РУСОВА С. Серед ідеалістів 70-х років: Спомини. – Прага: Вільна Спілка, 1934. – 14 с.

С.6, 7: О.Русов.

1936

442*. РУСОВА С. Мої спогади (1861-1879) //Нова Хата (Львів). – 1936. – Ч.1-24.

1937

443. РУСОВА С. Мої спомини. – Львів: Хортиця, 1937. – 284 с.

1938

444. АНТОНОВИЧ Д. Праця Олександра Русова для українського театру та музики //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 22 с.

445. АРХІВ Михайла Драгоманова. Т.1. Листування Київ. старої громади з М.Драгомановим (1870-1895 рр.). – Варшава, 1937/38. – 442 с.

С. 10, 44, 45, 47, 48, 67, 97, 102, 112, 115, 116, 118, 122, 123, 127, 129, 130, 132, 140, 144, 147, 174, 181, 194, 196, 203, 208, 214, 250, 338, 341, 343, 346. 347, 348, 362, 365, 367, 377, 383, 384, 395, 397, 417: О.Русов.

446. ВИТАНОВИЧ І. Олександр Русов у взаєминах Галичини із Наддніпрянською Україною //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 7 с.

447. ДОБРИЛОВСЬКИЙ М. О.О.Русов як професор //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 7 с.

448. ДОРОШЕНКО Д. Мої спогади про Ол.Ол. Русова //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики.- Львів, 1938. – Т.V. – 23 с.

449. ОГОНОВСЬКИЙ В. Бібліографія писань О.Русова та про О.Русова //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 19 с.

450. РУСОВ Ю. Деяко про батька //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 3 с.

451. РУСОВА С. Життя українського ідеаліста кінця ХІХ віку Ол.Ол.Русова //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 31 с.

452. САДОВСЬКИЙ В. Олександр Русов як дослідник господарського життя України // Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 10 с.

453. ШРАМЧЕНКО Л. Український статистик Олександр Русов //Відбитка із Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1938. – Т.V. – 16 с.

1945

454. ДОРОШКЕВИЧ О. Українська культура в двох столицях Росії: (Істор.-літ. нарис). – К.: Держвидав України, 1945. – 38 с.

С.24, 26: О.Русов.

1948

455. РУСОВ Ю. Душа народу і дух нації /Вид. “Америки”. – Philadelphia, 1948. – 154 с.

С. 133, 154: О.Русов.

1949

456. ДОРОШЕНКО Д. Мої спомини про давнє минуле (1901-1914). – Вінніпег; Манітоба: Тризуб, 1949. – 167 с.

С. 29, 30, 31, 81, 84, 101, 158: О.Русов.

1955

457. РУСОВ Александр Александрович [1847 – 1915] //БСЭ. – М., 1955. – Т.37. – С.391.

458. ЧИКАЛЕНКО Є. Спогади (1861-1907) /Передм. В.Дорошенка. – Нью-Йорк: Укр. Вільна АН у США, 1955. – 504 с.

С. 21, 107, 111, 146, 147, 149, 292, 295, 301, 304, 305, 375, 378, 443, 471, 472, 474, 477, 480: О.Русов.

1961

459. ЛОБОДА І.С. З історії статистико-економічної думки на Україні у 70-90-х роках ХІХ ст. //З історії економічної думки на Україні. – К.,1961. – С.247-267.

С. 248, 256 257, 258, 259, 265, 266: О.Русов.

1963

460. ЖУК А. Михайло Русов і його батьки //Сучасність (Мюнхен). – 1963. – №6 (30). – С.44-73; №9 (33). – С.102-112; №10 (34). – С.79-89.

461. РУСОВ Олександр Олександрович [1847 – 1915] //УРЕ. – К., 1963. – Т.12. – С.442-443.

1965

462. КУП'ЯНСЬКИЙ Й.Я. Літопис життя і творчості Михайла Коцюбинського. - К.: Наук. думка, 1965. – 588 с.: іл.

С.140, 181, 252, 277, 287, 288, 311, 401, 425, 559: О. Русов.

1967

463. КАТРЕНКО А.М. Олександр Олександрович Русов: (До 120-річчя з дня народження) //Укр.істор. журн. – 1967. – №2. – С.128-132.

1968

464. ІСТОРІЯ міст і сіл Української РСР. Київ. – К.: УРЕ, 1968. – 586 с.

С.144: О.Русов.

465. М.В.ЛИСЕНКО у спогадах сучасників /Упоряд. О.Лисенко; Ред. та комент. Р.Пилипчука. – К.: Муз. Україна, 1968. – 821 с.: 9 л. іл.

С.52, 181, 194, 205, 214, 216, 222, 230, 244, 247, 252-254, 598, 807: О.Русов.

466. ШАБЛІОВСЬКИЙ Є., Гнатюк М. І.С.Тургенев і українська дожовтнева література. – К.: Дніпро, 1968. – 174 с.

С.56, 57, 58, 59: О. Русов.

1969

467. ДЕЙ О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.). – К.: Наук. думка, 1969. – 557 с.

С. 47, 76, 106, 117, 146, 162, 201, 276, 277, 279, 318, 342, 354, 372, 526: О.Русов.

1970

468. ДРАГОМАНОВ М.П. Літературно-публіцистичні праці: У 2-х т. Т.1. – К.: Наук. думка, 1970. – 595 с.

С. 447, 560, 565: О.Русов.

469. ПІНЧУК В. Золоті сліди //Вітчизна. – 1970. – №7.- С.196-204.

С.198, 200-201: О.Русов.

1971

470. ІВАНОВА Р.П. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України: (II пол. XIX ст.). – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 235 с.

С.172: О.Русов.

471. КОРНІЙЧУК Л.Я. Суспільно-економічна думка на Україні в 70-х роках XIX ст. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 253 с.

С.36, 100, 113: О.Русов.

1972

472. ІСТОРІЯ міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область. – К.: УРЕ, 1972. – 816 с.

С.493: О.Русов.

473. ІСТОРІЯ міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. – К.: УРЕ, 1972. – 780с.

С. 19, 20, 27, 33, 134, 173, 243, 281, 282, 354, 428, 429, 446,447, 454, 455, 494, 495, 564, 575, 605, 694, 715: О.Русов.

474. ЛОЗОВСЬКИЙ Б. Видатний дослідник Чернігівщини: (До 125-річчя з дня народження О.О.Русова) //Десн. правда (Чернігів). – 1972. – 6 лют.

1973

475. КРАВЕЦЬ О.М. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства //Нар. творчість та етнографія. – 1973. – №2. – С.60-66.

С.62, 63, 64, 65: О.Русов.

1974

476. ВОЛОЩЕНКО А.К. Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х – на початку 80-х років XIX ст. – К.: Наук. думка, 1974. – 222 с.

С.118, 131, 132, 140, 148: О.Русов.

477. ПЕТРОВ Ф.А. Нелегальные общеземские совещания и съезды конца 70-х – начала 80-х годов XIX в. //Вопр. истории. – 1974. – №9. – С.33-44.

С.37: О.Русов.

1975

478. ВИНАР Б. Пам'яті професора Іллі Витановича //Укр. історик (Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен). – 1975. – № 1- 2 (45-46). – С.127-131.

С.129: О.Русов.

1977

479. ПИРУМОВА Н.М. Земское либеральное движение: Социал. корни и эволюция до нач. XX в. – М.: Наука, 1977. – 288 с.

С.121, 183, 198, 278: О.Русов.

1978

480. БОЛЬШАКОВ Л.Н., Бородин В.С. Путь “Кобзаря”: Судьба кн. Т.Шевченко. – М.: Книга, 1978. – 91

с.

С.70: О.Русов.

481. СВІТ І. Федір Павлович Матушевський (1869-1919) //Укр. історик. – 1978. – №1-3. – С.76-89.

С.82, 83: О.Русов.

1979

482. РУСОВ Александр Александрович //Бернандт Б.Б., Ямпольский И.М. Кто писал о музыке: Био – библиогр. словарь муз. критиков и лиц, писавших о музыке в дорев. России и СССР. – М., 1979. – Т.3. – С.36.

1983

483. ИСТОРИЯ городов и сел Украинской ССР. Черниговская область. – К.: Укр. сов. энцикл., 1983. – 814 с.

С.50, 116, 120, 754: О.Русов.

1985

484. ЛИСТИ про О. Кандибу-Ольжича //Укр. історик.- 1985. – №1-4. – Т.22. – С.156-162.

С.161: О.Русов.

1986

485. ПИРУМОВА Н.М. Земская интеллигенция и ее роль в общественной борьбе до начала XX в. – М.: Наука, 1986. – 270 с.

С.37, 43, 136, 208: О.Русов.

1987

486. ПЛАЧИНДА В.П. Павло Гнатович Житецький. – К.: Наук. думка, 1987. – 204 [2] с.

С.67, 79, 84, 96, 100: О.Русов.

487. РУСОВ Олександр Олександрович [1847 – 1915] //УРЕС. – К., 1987. – С.142.

1989

488. ЄФРЕМОВ С. Історія українського письменства.: У 2-х т. /4-е вид. – Київ-Ляйпціг, 1919 [Ведляр, 1924]. Фотопередрук – Мюнхен, 1989.

Т.1. – 448 с.

С. 295, 322, 333, 378, 402: О.Русов.

Т.2. – 495 с.

С. 39, 140, 189, 318: О.Русов.

1990

489. КРИП'ЯКЕВИЧ І.П. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – 520 с. - (“Пам'ятки істор. думки України”).

С.272, 275, 365, 369, 373, 424, 465: О. Русов.

1991

490. ДРАГОМАНОВ М.П. Вибране. – К.: Либідь, 1991. – 682, [3] с.

С.47, 269, 628, 653, 655: О.Русов.

491. ІЗ ДОВІДКИ Харківського губернського жандармського управління про зв'язки О.О.Русова і М.П.Драгоманова: Док. ЦДІА УРСР у Києві про М.П.Драгоманова //Арх. України. – 1991. – №4. – С.9-20.

С.18: О.Русов.

492. ЛИСЕНКО О.М. Спогади про батьків. – К.: Муз. Україна, 1991. – 364[4] с.

С. 94, 96, 97: О.Русов.

493. САРБЕЙ В.Г. Становлення і консолідація нації та піднесення національного руху на Україні в другій половині XIX ст. //Укр. істор. журн. – 1991. – №5. – С.3-16.

С. 12: О.Русов.

1992

494. ГИРИЧ І.Б. Лицар Української Державності: (Нарис життя і діяльності Вячеслава Липинського [1882-1931]) //Арх. України. – 1992. – №1-3. – С. 34-44.

С. 35: О.Русов.

495. ГУДЗОВСЬКИЙ В. Так Україна вставала з колін //Нар. газета. – 1992. – №23 (червень). – С.2.

496. ДОРОШЕНКО Д.І. Нарис історії України: У 2-х т. Т. II (від пол. XVII ст.). – К.: Глобус, 1992. – 349 с.

С.315, 322: О. Русов.

497. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н. Історія України: У 2 т. Т.2. Від серед. XVII ст. до 1923 р.– К.: Либідь, 1992. – 608 с.

С.314, 318, 401, 423: О.Русов.

498. СТУДЬОНОВА Л. “Саша Ангел”, або життя земського статистика Олександра Русова //Гарт (Чернігів). – 1992. - 15 лют. – С.4.

1993

499. ГОЛОБУЦЬКИЙ О. Український націоналізм як політичний рух //Розбудова держави. – 1993. – №6. – С.46-52.

С.47: О.Русов.

500. ГУДЗОВСЬКИЙ В.М. Олександр Русов //Шоста всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993. – С.150-151.

501. ГУДЗОВСЬКИЙ В. Олександр Русов: Діячі укр. відродження //Старожитності. – 1993. – Ч.9-10. – С.14.

502. ІСТОРІЯ економічної думки України: Навч. посібн. /Р.Х.Васильєва, Л.П.Горкіна, Н.А.Петровська та ін. – К.: Либідь. 1993. – 272 с.

С. 77, 78, 99, 100, 114, 115, 117, 140, 144, 150: О.Русов.

503. КАСЬЯНОВ Г.В. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть: Соціал.-політ. портр.– К.:Либідь, 1993.- 172 с.

С. 98: О.Русов.

504. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н.Д. Українська Академія Наук: Нарис історії. – К.: Наук. думка, 1993. – 414 с.

С.9: О.Русов.

505. РУСІВ окіп //Вісті Борзнянщини. – 1993. – 21 квіт.

506. RUSOV, Oleksander //Encyclopedia of Ukraine /Edited by Danylo Husar Struk/. – Toronto; Buffalo; London, 1993.- Vol. IV. – p. 447.

1994

507. КАТРЕНКО А., Беззуб Ю. Єлизаветградська громада: (Кінець 70-х – поч. 80-х рр. XIX ст.) //Академія пам'яті Володимира Антоновича: Доп. та матеріали. – К., 1994. – С.224-234.

С. 226, 227, 229, 233: О.Русов.

508. КІВШАР Т. Недруковані матеріали автобіографії Софії Русової //Київ. старовина. – 1994. – №1. – С. 105-108.

С. 106: О.Русов.

509. КІСТЯКІВСЬКИЙ О.Ф. Щоденник (1874-1885): У 2 т. /НАН України: Ін-т укр. археогр. /Упоряд. В.С. Шандра та ін. – К.: Наук. думка, 1994. –

Т.1. (1874-1879). – 646 с.

С.470, 471, 632: О.Русов.

510. РУСОВ Олександр Олександрович [1847 – 1915] //Проценко Л.А. Київський некрополь: Путівн.-довідн. – К., 1994. – 334 с. – С. 83.

511. ШЕВЧЕНКО В.М. З історії статистико-етнографічних досліджень О.Русова на Ніжинщині //Література та культура Полісся. – Ніжин, 1994. – Вип. 4. – С. 26-29.

1995

512. ЄФРЕМОВ С. Історія українського письменства.- К.: Femina, 1995. – 688 с.

С. 246, 269, 461: О.Русов.

513. ЖИТЕЦЬКИЙ Г. Олександр Русов //Сіверщина. – 1995. – 18 листоп.

514. КІСТЯКІВСЬКИЙ О.Ф. Щоденник (1874-1885): У 2 т. / НАН України: Ін-т укр. археогр. /Упоряд. В.С.Шандра та ін. – К.: Наук. думка, 1995. –

Т.2. (1880-1885). – 583 с.

С. 72, 73, 171, 303, 310: О.Русов.

515. КОЦЮБІНСЬКИЙ Ю. М.Коцюбинський та “Братство тарасівців” //Сіверян. літопис. – 1995. – №1. – С.35-39.

С.35: О.Русов.

516. РУСАНОВ Ю. Чернігівська Громада в громадському русі XIX – початку XX ст. в Україні //Сіверян. літопис. – 1995. – №3. – С.61-62.

С.61, 62: О.Русов.

517. ШЕВЧЕНКО В., Демченко Т. До історії діяльності РУП на Чернігівщині //Сіверян. літопис. – 1995. – №6. – С.3-7.

С.3: О.Русов.

518. ШЕВЧЕНКО В. Олександр Русов і Чернігівщина //Сіверян. літопис. – 1995. – №2. – С.50-53.

1996

519. БОРИСЕНКО В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX ст.: Навч. посібн. – К.: Либідь, 1996. – 616 с.

С.473,474,480,483,499:О.Русов.

520. БУНЯК І. Про походження назв Ніжина, Носівки, Остра: (Роздуми про далеке і близьке) //Сіверян. літопис. – 1996. – №4. – С.22-31.

С.31: О.Русов.

521. ГОЛОБУЦЬКИЙ О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця XIX – початку XX століття: Дослідж. – К.:Смолоскип, 1996. – 123 с.

С.23, 27: О.Русов.

522. ДОРОШЕНКО Д.І. Огляд української історіографії: Держ. шк. Історія. Політологія. Право /Упоряд. та нарис: Ю.Пінчук, Л.Гриневич. – К.: Українознавство, 1996. – XXX, 254 с.
С. XII, 137, 141: О.Русов.
523. ЄРМАК В. Софія Русова в період державного відродження України (1917-1921) //Сіверян. літопис. – 1996.-№1. – С.3-6.
С.4: О.Русов.
524. НАРИСИ історії українського шкільництва (1905-1933): Навч. посібн. /За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: “Заповіт”, 1996. – 303 с.
С.18, 28, 53, 56, 224: О.Русов.
525. РАХНО О. О.О.Русов і розвиток освіти на Чернігівщині //Софія Русова – видатний педагог, державний, громадський діяч України: Матеріали Всеукр. пед. читань. – Чернігів, 1996. – Кн.1. – С.55 – 56.
526. РАХНО О. О.О.Русов на Чернігівщині //Людина, суспільство, культура: історія та сучасність: Матеріали ювіл. наук. конф., присвяченої 80-річчю Черніг. держ. пед. ін-ту ім. Т.Г.Шевченка. – Чернігів, 1996. – С.67-68.
527. РУСАНОВ Ю. До історії Чернігівської громади //Сіверян. літопис. – 1996. – №6. – С.7-10.
С.7, 9: О.Русов.
528. РУСОВА С. Мої спомини. – К.: Україна-Віта, 1996. – 208 с.

1997

529. ГАПІЄНКО А. З історії розвитку Чернігівської земської статистики //Сіверян. літопис. – 1997. – №1-2. – С.49-65.
С.50-51, 53-57, 59-62: О.Русов.
530. ГРУШЕВСЬКИЙ М.С. Щоденник (1888-1894 рр.) /Підгот. до вид., передне сл., упоряд., комент. і післямова Л.Зашкільняка. – К., 1997. – 261 с.
С. 105: О.Русов.
531. ІСТОРІЯ України /В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоля. – К.: Альтернативи, 1997. – 416 с.
С.151: О.Русов.
532. КАТРЕНКО А., Мойсієнко В. О.О. Русов: віхи життя та громадсько-політичної діяльності: (До 150-річчя від дня народження) //Історія в шк. України. – 1997. – №2. – С.51-53.
533. КІЗЧЕНКО В. Русов Олександр Олександрович //Малий словник історії України. – К., 1997. – С.347.
534. О.О.РУСОВ (1847-1915) //Історичний календар Чернігівщини /Упоряд. – ред. О.Деко. – К., 1997. – С.106.
535. РАХНО О.Я. Діяльність Олександра Русова на Чернігівщині в 90-х роках XIX ст. //Література та культура Полісся. – Ніжин, 1997. – Вип.8. – С.62-65.
536. РАХНО О.Я. До питання про діяльність Олександра Русова в Харкові //VIII Всеукраїнська наукова конференція “Історичне краєзнавство і культура”: (Наук. доп. і повідомл.)– Київ; Харків: Рідний край, 1997. – Ч. II. – С.244-246.
537. РИБАЛКА І.К. Історія України. Ч.2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року: [Підруч. для істор. фак-тів вищ. навч. закладів]. – Х.: Основа, 1997. – 480с.
С. 214, 222: О.Русов.
537. РИБАЛКА І.К. Історія України. Ч.2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року: [Підруч. для істор. фак-тів вищ. навч. закладів]. – Х.: Основа, 1997. – 480с.
С. 214, 222: О.Русов.
538. РОТАЧ П. Відданий Україні росіянин: (До 150-річчя від дня народження О. Русова) //Молодь України. – 1997. – 20 лют. – С.3.
539. РУСОВА С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. / За ред. Є.І. Коваленко: Упоряд., передм., прим. Є.І.Коваленко, І.М.Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – Кн.1. – 272 с.
С. 9, 10, 11: О. Русов.
540. САПОН В. Росіянин за національністю, українець по духу...: (До 150-річчя з дня народження О.Русова) //Десн. правда. – 1997. – 18 берез.
541. СИРОТЕНКО В. Забутий автор воскреслого гімну //Сіверян. літопис. – 1997. – №4. – С.151-157.
С.152: О.Русов.
542. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. Призабутий етнограф з Чернігівщини П.Я.Литвинова-Бартош //Сіверян. літопис. – 1997. – №6. – С.126-128.
С.127: О.Русов.
543. УКРАЇНСЬКЕ питання /Пер. з рос., упоряд., передм. та прим. М.С.Тимошика. – К.: Вид-во Олени Теліги, 1997. – 220 с.
С. 11: О.Русов.

1998

544. ВОЇНОВ С. Князі Новгород-Сіверські. Ярославна //Сіверян. літопис. – 1998. – №5. – С.18-25.
С.25: О.Русов.

545. КАРМАЗІНА М.С. Ідея державності в українській політичній думці: (Кінець XIX – поч. XX ст.). – К.: Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАНУ, 1998. – 350 с.
С. 17, 21: О.Русов.
546. КАТРЕНКО А.М., Петрук Б.В. О.О.Русов – видатний український вчений і громадський діяч (1847-1915).- К.: Нора-прінт, 1998. – 64 с.
547. КУРАС Г., Демченко Т. “Хотілося бути в Чернігові”: (Чернігівщина в житті та творчості М.Могилянського) //Сіверян. літопис. – 1998. – №6. – С.96-104.
С.101: О.Русов.
548. ЛИНЮК Л. “Моє друге я”: (До виходу “Щоденника” О.Ф.Кістяківського) //Сіверян. літопис. – 1998.- №2. – С.68-73.
С.71: О.Русов.
549. МОРОЗОВ О. Остер: звідки ця назва? //Сіверян. літопис. – 1998. – №3. – С.117-119.
С.117, 118: О.Русов.
550. ОПАНАСЕНКО В. Річка В’юнниця //Сіверян. літопис. - 1998. - №5. - С.132-133.
С.133: О.Русов.
551. ПАЛІЄНКО М. Київська Стара громада у суспільному та науковому житті України: (Друга пол. XIX – поч. XX ст.) //Київ. старовина. – 1998. – №2. – С.49-84.
С.56-57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 77, 79: О.Русов.
552. ПОБІРЧЕНКО Н.С. Олександр Олександрович Русов – український громадський діяч, вчений, педагог: Короткий життєпис. – К.: Пед. думка, 1998. – 72 с.
553. РАХНО О. Наукова і громадська діяльність О.О.Русова на Чернігівщині у 90-х рр. XIX ст. //Україна і Росія в панорамі століть. – Чернігів, 1998. – С.207-213.
554. РАХНО О.Я. Олександр Русов у науковому і громадсько-політичному житті України напередодні та в роки Першої світової війни //Перша світова війна і слов’янські народи: Матеріали міжнар. наук. конф. 14-15 трав. 1988 р. – К., 1998. – С.124-131.
555. РУСОВ Олександр Олександрович //Калібаба Д. Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини. – Чернігів, 1998. – С. 195.
556. САМОЙЛЕНКО Г.В. Громадсько-культурне життя в Чернігові в кінці XIX – початку XX ст. //Література та культура Полісся. – Ніжин, 1998. – Вип.10. – С.5-78.
С.22, 23, 26, 33: О.Русов.
557. СВИТЛЕНКО С. Українські громади XIX початку XX ст.: (Особливості ідеології та діяльності) //Київ. старовина.- 1998. – №2. – С.9-28.
С.16, 20: О.Русов.
558. СІКОРСЬКА І. Роль меценатства та благодійності у становленні [Черніг. громад.] бібліотеки //Сіверян. літопис.- 1998. – №3. – С.119-122.
С.119: О.Русов.
559. ФРАНКО О. Літературно-публіцистична та громадська діяльність Федора Вовка: (До 150-річчя від дня народження) //Визвольний шлях. – 1998. – №4. – С.431-443.
С.432, 433, 434: О.Русов.
560. ФРАНКО О. Федір Вовк у Чехії: (До 150-річчя від дня народження) //Визвольний шлях. – 1998. – №5. – С.570-572.
С.570: О.Русов.
- 1999**
561. БЄЛІКОВА Г. Іван Рашевський – відомий і невідомий //Сіверян. літопис. – 1999. – №1. – С.26-61.
С.40, 52, 55, 56: О.Русов.
562. ГАВРИЛОВА С. Листи О.Рахманової до П.Стебницького //Сіверян. літопис. – 1999. – №4. – С.100-108.
С.103, 108: О.Русов.
563. ГРЕЧЕНКО Г. Чернігівщина на шпальтах окупаційних газет (1941-1943 рр.) //Сіверян. літопис. – 1999.- №2. – С. 81-102.
С.98, 99: О.Русов.
564. ЗАЙЧЕНКО І.В. Педагогічна концепція С.Ф.Русової. /2-е вид., доп. і перероб.; Передм. М.Д.Ярмаченка.– Чернігів: Черніг. держ. пед. ун-т ім. Т.Г.Шевченка, 1999. – 182 с.
С. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17: О.Русов.
565. НАУМОВ С.О. Братство тарасівців //Укр. істор. журн. – 1999. – №5. – С.36-44; №6. – С.55-63.
С.37, 59, 60: О.Русов.
566. ПРОНІНА Т. Доля директора музею: (З фондів Черніг. музею-заповідника М.Коцюбинського) //Сіверян. літопис. – 1999. – №1. – С.84-88.
С.85: О.Русов.
567. РАХНО О. Діяльність Олександра Русова на Півдні України //Історія України: Маловідомі імена, події, факти: (36. ст.). – К., 1999. – Вип.8. – С.348-352.
568. РАХНО О.Я. До питання про перебування Олександра Русова на Півдні України //Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, соціального, економічного,

технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Зб. наук. праць. У 3-х ч. – Миколаїв; Одеса, 1999. – Ч.ІІ. – С.83-87.

569. РАХНО О.Я. О.О.Русов – дослідник історії та культури Чернігівщини другої половини XIX ст. //Проблеми історичного і географічного краєзнавства Чернігівщини: Зб. наук. праць. – Чернігів, 1999. – Вип.ІV. – С.67-70.

570. РАХНО О.Я. По чернігівських стежках Олександра Русова //Туристично-краєзнавчі дослідження. – К., 1999. – Вип. 2. - С.565-578.

571. РАХНО О. Творча спадщина О.О.Русова як джерело для вивчення історії України другої половини XIX – початку XX ст. //Україна, українці, українознавство у XX ст. у джерелах і документах: Зб. наук. праць: У 2-х ч. – К., 1999. – Ч.1. – С.93-97.

572. РАХНО О. Участь О.Русова у громадсько-політичному житті України другої половини XIX ст. //Україна на порозі XXI століття: актуальні питання історії: Зб. наук. праць. – К., 1999. – С.141-148.

573. РЕДЬКА Г., Бузун В. Пакульська дача: (Маловідомий центр лісокультурної справи) //Сіверян. літопис. – 1999. – №6. – С.174-178.

С.175, 178: О.Русов.

574. РИБАК О. Русов Олександр Олександрович //Довідник з історії України /За ред. І.З.Підкови, Р.М.Шуста. – К., 1999. – С.93.

575. САМОЙЛЕНКО Г. На терені українства //Сіверян. літопис. – 1999. – №3. – С.156-158.

С.156: О.Русов.

576. САРБЕЙ В.Г. Національне відродження України:- К.: Альтернативи, 1999.– 335 с. – (“Україна крізь віки”. -Т.9).

С.163, 196, 276: О. Русов.

2000

577. БОРЩАК І. Україна в літературі Західної Європи/Пер. з франц. – К., 2000. – 365 с.

С.259: О.Русов.

578. ДРОЗДЕНКО В. Господарська діяльність Густинського Свято-Троїцького монастиря у XVII- XVIII ст.: (Огляд джерел) //Сіверян. літопис. – 2000. – №4. – С.43-49.

С.49: О.Русов.

579. МЕКШУН Л. Роль Чернігівської земської статистики кінця XIX – початку XX ст. у проведенні облікових досліджень в Чернігівській губернії //Сіверян. літопис. – 2000. – №3. – С. 178-180.

С.178, 180: О.Русов.

580. РАХНО О. Олександр Русов у науковому і громадському житті Чернігівщини //Сіверян. літопис. – 2000. – №6. – С.49-61.

581. УКРАЇНСЬКА література в портретах і довідках: Давня література – література XIX ст.: Довідн. – К.: Либідь, 2000. – 358 с.

С. 280-281: О.Русов.

582. ФРАНКО О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч: Наук. вид. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2000. – 378 с.

С. 30, 34, 49, 60, 87, 101, 117, 254, 255, 256, 260, 299, 303, 304, 306, 307, 314, 317, 318, 331, 348, 353, 272, 376: О.Русов.

583. ШЕВЕЛІВ Б. Жандармська розвідка про О.О. та С.Ф.Русових та зібрані нею в р. 1913 матеріали про них: (До споминів Русових) /Підгот. до друку і передм. О.Коваленка //Сіверян. літопис. – 2000. – №1. – С.145-155.

2001

584. ВОЇНОВ С. Показчик змісту журналу “Сіверянський літопис” за 1995-2000 рр. //Сіверян. літопис. – 2001. – №1. – С.142-174.

С.151, 153, 157: О.Русов.

585. КИРИЧОК Г. Полісся у культурно-літературному контексті //Сіверян. літопис. – 2001. – №1. – С.119-122.

С.121: О.Русов.

586. МЕКШУН Л. Батько промислової статистики: (До 150-річчя з дня народження В.Є.Варзара, видатного представника черніг. зем. статистики) //Сіверян. літопис. – 2001. – №2. – С.141-143.

С.141: О. Русов.

587. МИХАЙЛЮ Драгоманов: Док. і матеріали 1841 - 1994 /Упоряд. Г.Болотова та ін. – Львів: НТШ, 2001. – 731 с.

С.264, 287, 309: О.Русов.

588. РАХНО О.Я. Наукова і громадсько-політична діяльність О.Русова в Харкові //Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2001. – Вип.4. – С.129-135.

589. РАХНО О.Я. Олександр Русов – дослідник українського пореформеного села //Український селянин: Праці Наук.-дослідн. ін-ту селянства /Ін-т історії України. – Черкаси, 2001. – Вип.3. – С.26-32.

590. РАХНО О.Я. Чернігівське губернське земство і питання освіти наприкінці XIX ст. //Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету: Зб. матеріалів Ювіл. наук. конф.,

присвяченої 300-річчю Черніг. колегіуму і 85-річчю Черніг. держ. пед. ун-ту ім. Т.Г.Шевченка. – Чернігів, 2001. – С.66-69.

С.66, 67, 68, 69: О.Русов.

591. РИБАК О. Русов Олександр Олександрович //Довідник з історії України /2-ге вид., доопр. і доп.. – К., 2001. – С.694.

2002

592. ДЖУС О. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції: Монографія. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 260 с.

С. 180, 197, 207, 245, 251: О.Русов.

593. ДОВБНЯ В. Вплив Г.Сковороди на філософську основу вчення про освіту С.Русової //Сіверян. літопис. – 2002. – №1. – С.93-97.

С. 94: О.Русов.

594. ЛИСТИ до Михайла Коцюбинського. Т.2. /Упоряд., комент. В.Мазного; відп. ред. тому М.Коцюбинська.- Ніжин: Аспект-поліграф, 2002. – 344 с.

С. 144, 157: О.Русов.

595. ЛИСТИ до Михайла Коцюбинського. Т.3. /Упоряд., комент. В.Мазного; відп. ред. тому М.Коцюбинська.- Чернігів: Черніг. береги, 2002. – 480 с.

С. 48, 49, 96: О.Русов.

596. РАХНО О.Я. Чи був статистик Олександр Русов археологом? //Література та культура Полісся. – Ніжин, 2002.- Вип.21. – С.352-363.

597. ШВИДКИЙ В.П. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890 – 1930-ті рр.). – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2002. – 366 с.

С. 53, 59, 69, 70, 71, 77, 81, 84, 90, 91, 100, 101, 105, 108, 246: О.Русов.

598. ШЕВЧЕНКО В., Рахно О. З літопису життя Олександра Русова: Становлення //Сіверян. літопис. – 2002. – №3. – С.90-94.

599. ШЕВЧЕНКО В., Рахно О. З літопису життя Олександра Русова: У Київ. “Громаді” //Сіверян. літопис. – 2002. – №6. – С.75-80.

2003

600. ВОЇНОВ С. Журнал “Сіверянський літопис” за 1995-1999 рр.: (Анот. покажч. змісту) //Сіверян. літопис. – 2003. – №2-3. – С.3-351.

С.19, 23, 213 : О.Русов.

601. ЛАЗЕЧКО П., Лазечко Л. Меценати української культури //Дзвін.- 2003.- №9.- С.125 – 133.

С.127 – 130: О. Русов.

602. МАЗЕПА В. Село Машеве //Сіверян. літопис. – 2003. – №1. – С.17-28.

С.27: О. Русов.

603. МЕКШУН Л. Земська статистика освіти в Україні //Сіверян. літопис. – 2003. – №4. – С.120-122.

С. 120, 121, 122: О.Русов.

604. РАХНО О.Я. Олександр Русов у науковому і громадсько-політичному житті України: (Друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). 07.00.01 – історія України: Автореф. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук. – Харків, 2003. – 19 с.

605. ШЕВЧЕНКО В., Рахно О. Із життєпису Олександра Русова: З глибокою шаную до Кобзаря //Сіверян. літопис. – 2003. – №1. – С.110-117.

606. [О.О.РУСОВ] //Укр. заг. енцикл.: В 3-х т. – Львів; Станіслав; Коломия, [Б.р.] – Т. 2. - С. 1303 -1304.

ДОПОМІЖНІ ПОКАЖЧИКИ

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ О. РУСОВА

Бажані 268

Беседа с проф. А.А.Русовым 230

В Черниговскую губернскую... 94

Ведомость о школьных районах и школах... 106
Видатки 8-ми українських губерній...231
Воздвиженская ярмарка в Чернигове 71, 79
В[олоцюг]-а 24
Всероссийский сільсько-господарський з'їзд у Києві 224
Выкупные платежи... 32
Галичина по данным 1910 и 1912 гг. 241
Господа Нашого Иисуса Христа... 158
Грамматика української мови 263
Два білоруські поети 159
Де-що про “панів” у колядках 173
Деятельность Юго-Западного отдела... 7, 8
Доклад А.А.Русова в Сельскохозяйственный Экономический...102
Доклад А.А.Русова в статистической подкомиссии... 125
Доклад комиссии по выработке... 55
Доклад Члена Сельскохозяйственного...103
Документы, касающиеся Густынского и Мгарского монастырей 56,57
Донецкие углекопы 36
Допись с Києва 2
Естественная-ли наука статистика... 219
Есть ли украинская жизнь? 238
Живі струни 80
З академії наук 193
З німецького курорта 208
Записки земского губернского гласного 266
Земельна справа в Державній Думі 174
Земства на Украине 160
Зоключение трех киевских студентов..129
Из воспоминаний о П.П.Чубинском 232, 233
Из народной характеристики цыган 28
[Издания Полтавской и Черниговской губерний] 72
[Издания Статистических Комитетов Южной России в 1891 году...] 52
Изменения в сословном составе жителей... 95
Исторический очерк развития Херсонской... 47
Итоги земской статистики в Харьковской губернии... 48
К вопросу об организации в Госуд. Думе... 161
К вопросу об увеличении курса учения... 89
К вопросу об украинской прессе 143
К изданию народной украинской газеты162
К поправкам текста “Кобзаря” Шевченка 144
Как крамолоискатели разыскивали “украинофильство” 244
Как я стал членом “Громады” 225
Как экономизировать силы земских статистиков...115
Какая роль “Возного” в “Наталке-Полтавке” 130
Кашовка 15
Книжная торговля на Воздвиженской ярмарке...82, 90
Коллекция рисунков Т.Г. Шевченка 73
Костомаров в Харькове 53
Краткая энциклопедия земского дела...234
Краткий обзор развития русской оценочной статистики 201, 202, 226
Кэтлэ. Социальная физика...213, 227
Ликвидация землевладения у переселяющихся...203, 204
Лисенко – науковий дослідник законів... 228, 245
Лист до редактора 163
Лист з-за кордону 209
Лист з Петербургу 194, 195
Листи до Марка Вовчка 257
Листи до Михайла Коцюбинського 262, 594, 595
Листи до редакції 164, 205
Листи Олександра Русова до Іллі Шрага 261
Листи О.О.Русова до М.С.Грушевського 259
Листи Олександра та Софії Русових... 260
Листування Ол. Русова з Мел. Бучинським 254

Малороссия 229
Материалы для статистико-экономического... 220
Материалы для оценки... 19, 20, 25, 29, 37, 43, 49
Материалы для подворной переписи... 131 –134, 145 – 150, 165 - 167
Межевые сведения о пространстве земельных угодий... 83, 84, 91
Местечко Курисово-Покровское...26
Мнение члена Коммиссии А.А.Русова 104
Н.В. Лисенко 221
На 3'їзді письменників 196
Население123
Народо-союзное начало... 151
Небесные архистратиги в образе запорожцев 33
Недостаточные студенты в Киеве 1
Нежинский уезд 21
Некоторые данные о народном образовании... 96
Некоторые результаты переписи...116
Несколько выводов из статистических трудов... 38, 39
Несколько слов о значении трудов... 126, 135
Несколько слов о территории и населении Украины 168
Нужна ли однообразная программа... 265
О внешкольном просвещении народа 136
О желательной организации земской статистики 75
О железнодорожной статистике 214, 215
О задачах статистико-экономического... 216
О найме рабочих в Херсонскую губернию... 50
О народных учителях в земских школах... 97
О необходимости для сельскохозяйственной...124
О необходимости изучения движения... 76
О новом фазисе в развитии Херсонской земской... 137
О передаче земству... 85
О переоценке земель... 34
О пополнении программы... 77
О статистико-экономической программе Н.И.Зибера 127, 138
О статистических работах... 222
О числе малороссов 152
Об устройстве в Одессе элеватора... 44
Обеспеченность пахотной землей... 176 - 189
Обзор сельского хозяйства... 117, 119, 120
Областное начало в земской статистике 30
Общие сведения об уезде 58, 66
Объявление от Юго-Западного Отдела... 4
Объяснительная записка к программам... 18
Олександр Русов до М.Ол.Марковичевої 247
Описание Черниговской губернии 86, 92, 98, 99, 107, 108
О.П. Шликевич (некролог) 206
Опыт программы... 22
Осада и взятие Очакова 40, 41,
Освящение здания первой земской... 81
Остап Вересай... 9,10
Остатки домика И.П.Котляревского в Полтаве 54
Отношение в губернскую управу... 109
Отношение народа к грамотности и книге 93
Отрывки из перевода Одиссеи 153
Отчет “Благотворительного Общества...” 139
Отчет о деятельности Статистического... 35
Отчет о летних и осенних...23
Отчет Черниговской общественной библиотеки... 110
Очерк развития Черниговской общественной библиотеки... 100
Очерк хозяйства сельских сословий 59, 67
Пам'яти Н.Житецького 217
Пам'яти М.В.Лисенка 223
Перерід 197
Песни 68

Письмо А.Русова шанхайским украинцам 154
Письмо в редакцию “Неделя” 11
По поводу переписи в г. Баку 239
По поводу празднования... 111
Положение о Юго-Западном отделе...3
После распуцения Думы 169
Пречистенская ярмарка в с.Васильевке... 140
Пригода на хуторі 141
Примеры описания...16
Про Україну і український народ 267
Про заняття Українців по перепису 1897 року 207
Про пам'ятник Т.Г.Шевченкові 218
Про полтавський альманах памяти М.А.Дмитрієва 210
Программа для исследования... 78
Программа для оценочно-статистического...51
Программа для собирания... 5
Программа Юго-Западного Отдела...6
Проект организации земских... 112, 113
Расчеты о необходимом числе... 101
м. Репки, Городницкого уезда 122
[Рецензія] 27, 42, 45, 60 - 62, 128, 235 - 237
Речь А.А.Русова 211
Речь губернского гласного... 114
Русские тракты в конце XVII и начале XVIII веков 12
Свод указаний...190
Сводный сборник по статистическому описанию... 118
Смертная казнь отменяется 170
Список населенных мест Полтавской Губернии...142
Спогади про Пирогова 212
Спомини про В.Б.Антоновича 198, 246
Спомини про пражське видання “Кобзаря” 191
Статистика украинского населения... 242
Статистико-экономическое описание Довжицкой волости 17
Статистические материалы... 87
Статистические сведения о положении... 105
Статистический Ежегодник... 121
Степ 31
Стоимость содержания шоссе... 88
С.Ю. Витте и украинское слово 240
Т.Г.Шевченко в епістолярії... 256
Теорбанисты... 63
Украинофильство 155
Украинские партии 171
Український вечір у Москві 200
У петербурзькій українській “Громаді” 199
Уривок споминів Ол. Ол. Русова...243
Формы землевладения и землепользования...172
Харьков по переписи 1892 года 69
Харьковские земские статистико-экономические... 46
Черниговская губерния по переписи 1897 г. 156
Чия земля ? 192
Шевченко Т.Г. Кобзарь з додатком... 13, 14
Щоденник чоловіка Русової Русова О.О. 264
Южная Русь 157

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Антепович А.Д. 276
Антонович В.Б. 198, 246, 270, 405, 507
Антонович Д. 444
Антонович І.В. 409
Бажаєв В. 366
Беззуб Ю. 507

Белей І. 255
Бернадт Б.Б. 482
Белікова Г. 561
Білик П. 430
Білоконський І.П. 345, 352, 358, 367
Богучарський В.Я. 355
Большаков Л.Н. 480
Борисенко В.Й. 519
Бородин В.С. 479
Браунер О. 25, 37, 43
Борщак І. 577
Брокгауз Ф.А. 323, 351
Буда С. 356
Бузун В. 573
Буняк І. 520
Бурачок М. 159
Бучинський Мел. 254, 353
Бюхер К. 78
Варзар В.Є. 19, 20, 404, 586
Васильсва Р.Х. 501
Вересай О. 9, 10
Верзилів А. 419
Верстюк В.Ф. 531
Веселовський Б.Б. 354, 363
Ветухов О.В. 74, 248
Витанович І. 446, 478
Відорти Грегор, Каетан, Франц 63
Вінар Б. 478
Вітте С.Ю. 240
Вовк Ф. 194, 255, 559, 560, 582
Возняк М. 255, 368, 431
Воїнов С. 544, 584, 600
Волков Ф.К. 190, 359
Волощенко А.К. 476
Воронцов В.П. 118
Гаврилова С. 562
Галаган Г. 252
Гапієнко А. 529
Гарань О.В. 531
Гермайзе О. 412, 413
Гирич І.В. 494
Глібов Л.І. 253
Гнатюк М. 466
Гоголь М.В. 140
Голобуцький О. 499, 521
Гончар О.І. 257
Горбачевський В. 255
Горкіна Л.П. 501
Греченко Г. 563
Гриневиц Л. 522
Грінченко Б.Д. 253
Грінченкова М. 419
Грушевська К. 414
Грушевський М.С. 244, 259, 403, 405, 530
Грушевський О.О. 370, 399
Гудзовський В.М. 495, 500, 501
Гуржій О.І. 531
Дей О. І. 467
Демченко Т. 517, 547
Джус О. 592
Дмитрієв М.А. 210
Добриловський М. 447
Довбня В. 593

Долгоруков Н.Д. 114
Доманицький В. 431
Дорошенко В. 207
Дорошенко Д.І. 438, 439, 448, 456, 496, 522
Дорошкевич О. 454
Драгоманов М.П. 1, 243, 270, 353, 403, 405, 408-410, 445, 468, 470, 490, 491, 587
Дрозденко В. 578
Дучинський А. 249, 420
Ефрон І.А. 323, 351
Єрмак В. 523
Єфименко О. 157
Єфименко П. 195
Єфремов С. 360, 371, 488, 512
Жебуньов Л.М. 21, 249, 372
Житецький Г. 513
Житецький Іг. 415, 416
Житецький М. 217
Житецький П.Г. 485
Жук А. 460
Зайченко І.В. 564
Заньковецька М.К. 199, 250
Зібер М.І. 127, 138
Зубок С.В. 21
Іванов Є. 407
Іванова Р.П. 470
Калібаба Д. 555
Кандиба-Ольжич О. 484
Кармазіна М.С. 545
Касперов В.І. 53
Касьянов Г.В. 503
Катренко А.М. 259, 463, 507, 532, 546
Кауфман А.А. 363
Кетле 216, 227
Киричок Г. 585
Ківшар Т. 508
Кізченко В. 533
Кістяківський О.Ф. 509, 514, 548
Клименко П. 432
Коваленко Є.І. 539
Коваленко О.Б. 583
Кониський О. 255
Конощенко А. 417
Костомарова А.Л. 256
Костомаров М.І. 14, 53, 256, 344
Корнійчук Л.Я. 471
Короленко В.Г. 401
Котляревський І.П. 54
Коцюбинська В.У. 260
Коцюбинський М.М. 253, 260, 262, 430, 462, 515, 566, 594, 595
Коцюбинський Ю. 515
Кравець О.М. 475
Крип'якевич І.П. 489
Кулик В. 521
Кулябко-Корецький Н.Г. 118
Куп'янський Й.Я. 462
Курас Г. 547
Лазечко Л. 601
Лазечко П. 601
Ландо В. 374
Левассер 96
Линюк Л. 548
Липинський 494
Лисенко М.В. 126, 135, 221, 223, 229, 245, 333, 465

Лисенко О. 465, 491
Литвинова – Бартош П.Я. 542
Личков Л. 328
Ліндфорс С. 408
Лобода І.С. 459
Лозовський Б. 474
Лотоцький О. 437, 440, 597
Лучина Я. (Неслуховський І.) 159
Ляшевич З. 250
Мазепа В. 602
Максимович Т. 428
Маркович М.О. (Марко Вовчок) 199, 247, 257
Марченко В. 332
Масютін Ю. 433
Матушевський Ф.П. 481
Мекшун Л. 579, 586, 603
Микешин 14
Могілянський М. 375, 547
Мойсієнко В. 532
Мордовець Д.Л. 253, 342
Морозов О. 549
Навроцький В. 255
Науменко В. 376, 377, 391
Наумов С.О. 564
Новицкий Я.П. 74
Огоновський О. 255, 449
Олександр II 310
Опанасенко В. 550
Павлик М. 353
Падалка Л.В. 80, 371, 393
Палієнко М. 550
Паньківський К. 396
Петров Ф.А. 477
Петровська Н.А. 501
Петрук Б.В. 259, 546
Пилипчук Р. 465
Пипін А.Н. 288
Пирогов М.І. 212
Пирумова Н.М. 479, 485
Пінчук В. 380, 469
Пінчук І.М. 539
Пінчук Ю. 522
Плачинда В.П. 486
Побірченко Н. 551
Покровський Ф. 401
Полонська-Василенко Н.Д. 497, 504
Полонський Я.П. 13, 251
Постников В.Є. 61
Потебня А.А. 248, 258
Прокопович В. 383
Проніна Т. 565
Проценко Л.А. 510
Пушкин О.С. 111
Пчілка О. 335
Рахманова О. 562

Пчілка О. 335
Рахманова О. 562
Рахно О.Я. 260, 261, 525, 526, 535, 536, 553, 554, 567-572, 580, 588-590, 596, 598, 599, 604, 605
Рашевський І. 561
Редька Г. 573
Рибак О. 574, 591
Рибалка І.К. 537

Романович-Ткаченко Н. 384, 396
Ротач П. 538
Русанов Ю. 516, 527
Русов М. 460
Русов Ю. 450, 455
Русова (Ліндфорс) С.Ф. 261, 264, 357, 402, 421, 422, 428, 441-443, 451, 508, 523, 525, 528, 539, 564, 583,
592, 593
Рябінін-Скляревський О. 418, 429
Савченко Ф. 251, 252, 434
Садовський В. 452
Самійленко В. 253, 425
Самойленко Г.В. 556, 575
Сапон В. 540
Сарбей В.Г. 493, 576
Світ І. 481
Світленко С. 557
Сиротенко В. 541
Сікорська І. 558
Скадовський Г.Л. 285
Сковорода Г. 593
Смолій В.А. 530
Софокл 27
Старицький М. 333, 335
Стебницький П.Я. (Смуток П.) 157, 256, 386, 406, 506, 562
Студинський К. 254, 410, 423
Студьонова Л. 498
Сумцов Н.Ф. 74, 286, 289, 291, 293
Сушкевич К. 255
Сухомлинська О.В. 524
Терлецький В. 542
Ткаченко М. 424
Толстой Л.М. 193
Тулуб О. 425, 426
Тургенєв І.С. 13, 466
Уварова П.С. 285
Федоренко П. 427, 435
Федоров М.П. 45
Федорович А. 389
Франко І.Я. 255, 396
Франко О. 559, 560, 582
Франчук В. 258
Френкель З.Г. 363
Хижняков В.М. 390, 397
Хмельницький Б. 2
Червинський П.П. 19, 20, 42
Чернявська С.А. 68, 70
Чикаленко Є. 436, 439, 458
Чубинський П.П. 5, 231, 232, 271, 359
Чупров А.А. 211
Шабліовський Є. 466
Шамрай С. 243, 411
Швидкий В.П. 594
Шевелів Б. 253, 583
Шевченко В.М. 510, 517, 518, 598, 599, 605
Шевченко Т.Г. 11, 13, 14, 73, 145, 218, 250, 256, 257, 356, 360, 480
Шликевич О.П. 206
Шраг І.Л. 100, 110, 261
Шрамченко Л. 453
Щітківський І.І. 256
Южаков С.Н. 336
Яворський В. 237
Ямпольський І.М. 482
Ярославна 544

Яснопольский Л.Н. 229, 398
Яснопольский Н.П. 294, 297

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

м. Баку 239
с. Білозерка Херсон. губ. 70, 285
Борзен. пов. Черніг. губ. 20
с.Василівка (Янівщина) Полтав. пов. 140
Волинь 52
р. В'юниця 550
Гадяцький пов. Полтав. губ. 131, 176, 236
Галичина 241, 423
Густиня 56, 57, 578
Дагестан 23
р. Дніпро 12, 215
Єлизаветград 418, 506
Єлизаветград. пов. Херсон. губ. 29
р. Західна Двина 215
Зеньківський пов. Полтав. губ. 165, 178, 236
Золотоніський пов. Полтав. губ.145, 177, 236
р. Інгулець 285
Катеринослав 25
Катеринослав. губ. 74
с.Кашовка Черніг. пов. 15
Кенигсберг 45
Київ 1, 2, 52, 224, 256, 274, 328, 402, 411, 415, 416, 464, 599
Кіровоградська обл. 472
Кобеляцький пов. Полтав. губ. 166, 179, 236
Константиноградський пов. Полтав. губ. 167, 180, 236
Кременчуцький пов. Полтав. губ. 146, 236
Кролевецький пов. 42
м. Курисово-Покровське (Балай тоже) Херсон. губ. 26
Лохвицький пов. Полтав. губ. 58, 59, 147, 181, 236
Лубенський пов. Полтав. губ. 60, 148, 182, 236
Малороссія 229
с.Машеве Черніг. губ. 602
Мгар 56, 57
Миргородський пов. Полтав. губ. 149, 183, 236
Москва 200
Ніжин. пов. Черніг. губ. 21
Ніжин 520
Ніжинщина 511
Новгород-Сіверський 543
Новоросійськ 76
Носівка 520
Одеса 44, 429
Одеський пов. 26
Олександрійський пов. Херсон. губ. 37
Остер 520, 548
Очаків 40, 41
Переяславський пов. Полтав. губ. 150, 236
Петербург 164, 194, 195, 199
Пирятинський пов. Полтав. губ. 66, 67, 132, 184, 236
Південна Русь 157
Полтава 52, 54
Полтав. губ. 62, 71, 117-121, 142, 175, 189, 236
Полтавський пов. 185, 236
Полтавщина 420
Прага 250
Прилуцький пов. Полтав. губ. 62, 186, 236
м.Ріпки Городнян. пов. 122

Рига 215, 222
Роменський пов. Полтав. губ. 64, 65, 133, 187, 236
Росія 229, 242, 433, 454, 470
Сибір 203, 204
Тираспільський пов. Херсон. губ. 43
Україна 160, 168, 172, 252, 267, 391, 423, 433, 434, 452, 459, 470, 471, 476, 489, 493, 495-497, 502, 516,
551, 554, 576, 577, 603, 604
Харків 45, 51, 53, 55, 70, 286, 287, 289-291, 293, 310, 407, 491, 536, 588
Харьків. губ. 48
Херсон 47, 215, 222
Херсон. губ. 26, 32, 34, 38, 39, 50, 133, 279
Херсон. пов. 49
Хорольський пов. Полтав. губ. 134, 188, 236
Чернігів 52, 72, 79, 82, 90, 116, 427, 428, 556
Черніг. губ. 18, 39, 40, 71, 81, 84-86, 91, 92, 95, 97-101, 105-108, 112, 113, 156, 248, 258, 302-304, 311, 332,
579
Черніг. обл. 473, 483
Черніг. пов. 19
Чернігівщина 413, 424, 435, 474, 517, 518, 525, 526, 535, 542, 547, 553, 563, 568, 580
Чехія 247, 560
Шанхай 162, 163